

ÉDES ANYANYELVÜNK

XIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1992. JANUÁR-MÁRCIUS

ÁRA: 25 FORINT

Jegyzetek a kétnyelvűségről

A tartalomból:

**Alapítvány
a magyar nyelvért**

**Grétsy László:
A bombasztikustól
a virulensig**

**Holczer József:
(Vissza)élés a nyelv-
szet szakszávaival**

**Lőrincze Lajos:
Eperfa – szederfa**

**Bencédy József:
Megszólítási és köszö-
nési gondjaink**

**Makra Zsigmond:
Angolul és még ango-
labbul**

**Szántó Jenő:
Magyarul is lehet
(ha lehet)**

**Farle János:
Tömegtájékoztató
eszközök???**

A kétnyelvűség tényével kora gyermekkoromban találkoztam már. Szülőfalum, Pécel, színmagyar község ugyan; de tízéves koromban, az ottani polgári iskolába kerülve, voltak Isaszegről átjáró osztálytársaim, nevükben is, gyökereikben is szlovák származékok; s tőlük hamar megtanultam, hogy számolni így is lehet: „jeden, dva, tri, stiri, pety”. Egyik osztálytársunkat meg csak ezen a ragadványnéven szólítottuk: „Toje”; mert összeadás közben kicsúszott egyszer a száján: „Tizenkető meg kető to je tizenégy”, a számunkra szabályos „Tizenkető meg kettő az tizennégy” helyett.

Rajtuk tapasztaltam meg azt, amit később így tanultam: anyanyelv az, amelyiken az ember felajdul vagy épp elkáromkodja magát, ha váratlanul fejbe csapják; amelyiken félhangosan a pénzt számolja, és amelyiken álmodik. Mert az anyanyelv a „reflexnyelv”, a spontán reakálás eszköze a külvilág ingereire. – Aztán felnőtt életemben rájöttem, hogy ez sem olyan egyszerűen igaz, mint ahogy hangzik: a vajdasági magyarok a tojást magyarul számolják, de a pénzt szerbül, mert az ezres és milliós nagyságrend ezen a nyelven rögződött beléjük...

Akárhogy is: az alatt az ötven év alatt, amióta tudatosan figyelem, vizsgálom, sőt befolyásolni is próbálom a magyar nyelvhasználat alakulását, sokszor beleütköztem a kétnyelvűség kérdésébe. Akkor is, amikor a szomszédos országokban jártam, sőt laktam; de akkor is, amikor tanulás útján ismerkedtem távolabbi nemzetek nyelvével, hogy segítségükkel behatolhassak társadalmuk kultúrájába, ismeretanyagába; s e nyelvek használatával szóban és írásban próbáljak bekapcsolódni szakmám nemzetközi vérkeringésének áramába.

Megvallom: a nyelvtanulás, az önkéntes kétnyelvűsödés jó érzést adott; azt, hogy több lettem vele ön-

magamnál. De kényszerű állapotként, nemzetiségi rangban, bizony kisebbségi érzéseket épített belém; azt, hogy anyanyelvem ott korlátozott és korlátozó érvényű, majdhogynem afféle konyhanyelv.

Eközben láttam, értettem, sőt éltem meg a nemzetiségi küzdelmét magyar gondolkodásukkal és ennek idegen nyelvű kifejezési kényszerével. Mert nem könnyű más nyelven hajszálpontosan érzékeltetni, amit a magunkén megismertünk; s még nehezebb más szókinccs, más fogalomvilág segítségével folytatni azt az ismeretszerzést, amelyet a sajátunkon kezdtünk el, alapoztunk meg.

Pedig a nemzetiségi polgárnak már ahhoz is idegen nyelvet kell tudnia, hogy ügyesbajos dolgait intézhesse, azaz hogy állampolgári rangra emelkedhessék; s még inkább, ha bele kíván kapcsolódni a közép- vagy magasabb szintű termelésbe, ismeretszerzésbe és közéletbe. Az efféle társadalmi emelkedésnek a mi országainkban a nyelvváltás, annak meg a kétnyelvűség az alapfeltétele.

S az már az államszervező nemzet fiainak bölcsességén és tapintatán áll, hogy fogyatékos nyelvtudású polgártársukban azt becsülik-e, hogy azért erre a fokra eljutott már; vagy azt vetik a szemére, hogy az övéken nem jutott anyanyelvi szintig. – Az a bizonyos pohár ez, amelyik az egyik szemlélő szerint félig tele van, a másik szerint viszont félig üres!

*

Aki át sem lépi az országhatárt, csak a falujában vagy akár a Nagykörút közepén nem tud választ adni egy-egy külföldi turista kérdéseire, máris érezheti: mennyire kétarcú eszköz az anyanyelv. Mikor nevelkedünk, tanulunk, beleépít minket a magunk mikrotársadalmába, segít felemelkedni annak akár a legmagasabb szellemi szintjéig is. Mikor pedig használjuk, összekapcsol bennünket társadalmunk tagjaival. – De meg is rekeszt

**ÉDES
ANYANYELVÜNK**

Megjelenik
a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának,
a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak és
az Anyanyelvápolók Szövetségének
a támogatásával.

A szerkesztőbizottság elnöke:
Lőrincze Lajos

Szerkesztőbizottság:
Deme László
Fábián Pál
Rácz Endre

Felelős szerkesztő:
Bencédy József

Helyettese:
Grétsy László

Szerkesztőség:
Budapest VII., Kazinczy u. 23-27.
1364 Budapest, Pf. 122.

Kiadja:
az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős kiadó:
Grétsy László

Előfizethető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4.
vagy 1360 Budapest 500. Pf. 6.
közvetlenül vagy postautalványon.

Megjelenik negyedévenként.

Egy szám ára: 25 Ft.

Előfizetési díj: egy évre 100 Ft
Kárpátalján: 10 rubel
Szlovákiában: 50 korona
Erdélyben: 100 lej
a Vajdaságban: 25 dinár
Burgenlandban: 20 schilling

Előfizethető:
Kárpátalján: a KMKSZ
Beregszászi Járási Szervezeténél
295510 Beregszász, Pf. 90.

Jugoszláviában:
Horvátországi Magyarok
Szövetségének Elnöksége
54000 Osijek,
Partizanski trg. 3/II.

Szlovákiában:
Csehszlovákiai Magyarok
Anyanyelvi Társasága
81557 Bratislava
Nám. 1. mája 10-12.

HU ISSN 0139-9457

Készítette:
CERBERUS Kft.
1054 Budapest,
Kálmán I. u. 23.
Telefon: 1323-511
Felelős vezető:
Borbáth Gábor

Olvasóinkhoz

Azoknak a kedves olvasóinknak, akiknek az a szokásuk, hogy a lapoknak az impresszumát is megnézik vagy akár végigbongészik, már bizonyára fel is tűnt, hogy az Édes Anyanyelvünk kiadására vonatkozó adatok ismét változtak. Nem a lap ára módosult, az immár harmadik éve 25 Ft – aligha van még egy olyan sajtótermék, amelyiknek ez idő alatt nem emelkedett az ára! –, egyéb változások azonban jócskán akadnak. Nem célunk ezeket mind felsorolni, nem is mind lényeges, ezért olvasóinknak csak a legfontosabbakra hívjuk fel külön is a figyelmét; azokra, amelyek leginkább kihatnak a folyóirat további életére.

1990-ben és 1991-ben lapunk a Széchenyi Társaság támogatásával, sőt kiadásában jelent meg. E két év egészében véve hasznos, termékeny időszaknak bizonyult a lap életében. Jó néhány értékes cikk, tanulságos beszámoló, hír jelent meg benne ez idő alatt, olyannyira, hogy az 1989 nyarán megalakult s azóta is egyre izmosodó társadalmi egyesületnek, az Anyanyelvápolók Szövetségének a vezetősége nyugodt lélekkel adhatta tagjainak kezébe illetménylapként is e negyedévenként kopogtató folyóiratot. Két év eltelte után mégis úgy éreztük, úgy érezzük, hogy békésen ugyan, sőt megköszönve az eddigi együttműködést, de el kell válnunk a Széchenyi Társaságtól, mert azért nem volt zökkenésmentes az együttműködés a szerkesztőség és a kiadó közt. Előfordult például, hogy a kiadó olyan írás megjelentetéséhez is ragaszkodott, amelyet a szerkesztőség nem tartott a lapba valónak. Ilyen volt a legutóbbi számunk 9-12. oldalán található, Götz László tollából származó cikk, melyre lapunkban még visszatérünk.

Mostantól kezdve a lap kiadója az Anyanyelvápolók Szövetsége. Az erről szóló okiratot a Művelődési és Köznevelési Minisztérium illetékes vezetői állították ki 1991. december 12-én. Ez a természetes, ez a logikus: mostantól hivatalosan is a szövetség a saját lapjának a gazdája. Persze nem titok, hogy az Anyanyelvápolók Szövetségének anyagi lehetőségei rendkívül szűkösek, semmiképpen sem elegendők egy lap fenntartására, de a szövetség vezető testülete és a szerkesztőség egyaránt mindent megtesz, hogy pályázatokkal, alapítványi támogatással stb. megmentsse, életben tartsa az idén már XIV. évfolyamába lépő szeretett lapot, az Édes Anyanyelvünket.

Hogy nem lesznek ezután is változások a lap impresszumában, azt nem ígérhetjük, de nem is törekszünk erre. Inkább azon fáradozunk, hogy minél többen megismerjék, megkedveljék az Édes Anyanyelvünket, s egyre jobban, egyre eredményesebben végezzük munkánkat. Ha ez változtatással jár, változtatunk. Tervezzük is a lap szerzői gárdájának és olvasói körének kiszélesítését, a terjesztés jobbá tételét stb. Azon iparkodunk, hogy az ármegjelölés még egy jó ideig ne változzék.

Az Édes Anyanyelvünk nemcsak a nyelvért, anyanyelvünkért van, ennek változásait fürkészve, egyengetve, hanem az olvasókért is. Nekik szól. S azt szeretnénk, hogy minél többekhez eljuthasson, köztük is különösen a diákokhoz és tanáraikhoz.

A szerkesztőség

TARTALOM

Deme László: Jegyzetek a kétnyelvűségről	1
A szerkesztőség: Olvasóinkhoz	2
Alapítvány a magyar nyelvért	3
Grétsy László: A bombasztikustól a virulensig	4
Raázt Judit: Lehet-e a siker bombasztikus?	5
Holczér József: (Visszaélés) a nyelvészet szakszavaival	6
Lőrincze Lajos: Eperfa – szederfa	7
Dr. Farle János: Tömegtájékoztatói eszközök???	7
Bencédy József: Megszólítási és köszönési gondjaink I.	8
Büky László: A mamut nem bolha!	9
Dr. Makra Zsigmond: Angolul és még angolabban	10
Szántó Jenő: Magyarul is lehet (ha lehet)	11
G. L.: Mit csinál a fába szorult féreg?	11
Kontra Ferenc: Szebaszián és Prűncilla	12
Noll Katalin, Zilahi Mariann: Tanulóink stílusérzékéről	12
Tatay Éva: Felkészítés a vers- és prózamondásra	14
Beke József: A Bánk bán „állatai”	16
Graf Rezső: „... a hazai nyelvet a legfőbb tökéletességre vinni”	16
Szabóné Nagy Magdolna: Középiskolások helyesírási versenye	17
Gyulán	17
Anyanyelv-oktatási napok Egerben	17
Pontozó	18
Maróti István: A Szép Magyar Nyelvért	20
Herczegi Károly: Az Anyanyelvápolók Szövetsége pályázatának eredményéről	20

benne: határainkon kívül visszasüllyedünk vele a mutogató-gesztikuláló süketnémaságba, hiszen nem értenek minket, és mi sem értünk másokat.

Két- vagy többnyelvűvé kell lennünk ahhoz, hogy boldogulhassunk szűkebb pátárainkon kívül; mintegy kültagjává, nyelvi vendégpolgárává válván így egy másik közösségnek. A nemzeti polgárok a maguk jószántából, a nemzetiségek kényyszerűségéből.

Magam, mint az ottani egyetem vendégtanára, évekig voltam pozsonyi lakos; újvidéki magisztrandusok vezetőjeként meg az ottani nyelvművelő egyesület vándorelőadójaként hónapokig jártam a Vajdaságot; a magyar szakos tanárjelöltek oktatását segítve heteket töltöttem Ungváron; szakmai, rokonai és baráti szálak kötnek Erdélyhez is. Szemmel tartottam persze eközben a hazai nem magyar ajkúakat is: helyzetüket, kultúrájukat, oktatásügyüket.

Azt tapasztaltam mindezek során, hogy a kétnyelvűség kétféle eredetű lehet a nemzetiségeknél is. A vegyes

lakosságú, vegyes területen élők, azaz a nemzetiségi *szórványok* számára ez általában spontán folyamat eredménye: környezetük hatására épül beléjük közvetlenül mind a két nyelv. Így egy *párhuzamos* reflexrendszer alakul ki bennük, s amilyen nyelven szólnak hozzájuk, azon reagálnak. – A tiszta nemzetiségi falvak vagy épp nemzetiségi vidékek lakóinak, vagyis a nemzetiségi *tömbök* tagjainak az idegen nyelvet, az államszervező nemzetét, már tanulniuk kell, ugyanúgy, mint a bármilyen anyanyelvűeknek bármelyik idegen nyelvet. Ez viszont *kapcsolt* reflexeket alakít ki: a tanult idegen nyelv az anyanyelven el-sajátított és beidegzett kész fogalmi és gondolkodási rendszerhez épül hozzá, sosem válik egészen spontán-ná, mindig egy kissé a „külsőbb” világ képviselője marad.

Egyetlen példát a „kettős reflexre”!

Šahyban, azaz Ipolyságon, vagy huszonöt éve, beülök egy kiskocsmába. A kiszolgáló ifjú hölgy a szomszéd asztalnál magyarul beszélget, helybeliekkel. Aztán hozzám lép, vad-

idegenhez, s így szól: „Proszim!” Magyarul kérdem: „Van-e meleg ételük?” Közelebb hajol, s értetlen arccal visszakérdez: „Proszim?!” Mert rám, az idegenre, beállt a szlovák reflexe, s az anyanyelvi szó nem jut rögtön a tudatáig. Csak második magyar mondatomra sikerül visszaállnia.

Nemzetiségi viszonylatban gyakran emlegetnek paritást, reciprocitást, viszonyosságot, egyebeket. S épp ezt felejtik ki a számításból. Hogy a szomszédos országokban a magyarok tömbökben élnek, számukra az államszervező nemzet nyelvének megtanulása kemény iskolai feladat, használata másodlagos beidegzést igényel. A magyarországi nemzetiségek viszont szórványok, többnyire vegyes lakosságú falvakban; nekik tehát az államszervező nemzet nyelvének elsajátítása természetes élmény. Ezért egészen más a helyzetük, e tekintetben könnyebb, mint a szomszédos országokbeli magyaroké.

Deme László

Alapítvány a magyar nyelvért

Ez a felhívásunk a világ magyarjaihoz szól. Mindazokhoz, akik – bárhol laknak, bárhol élnek is – szívükön viselik a magyar nyelv sorsát. Mindazokhoz, akik szeretik, féltik ezt a gazdag, gyönyörű nyelvet, s védelméért áldozatra is készek. Napjainkban ugyanis minden korábbinál több veszély fenyegeti ezt a nyelvet. Fenyegeti kívülről, más nyelvek felől is; de belülről is azáltal, hogy különböző okok, hatások következtében felerősödni látszanak benne, illetve használatában, bizonyos olyan változási tünetek (hadarás, éneklő hanglejtés, általános igénytelenség stb.), amelyek csökkentik, veszélyeztetik más nyelveket beszélő népek fiai által is elismert és csodált dallamosságát, tömörségét, kifejező erejét.

Persze csak akkor csökkentik, csak akkor veszélyeztetik, ha tétlenül nézzük ezeket a nemkívánatos változásokat. Ám nem nézzük tétlenül. A magyar nyelv kutatói és művelői minden erejükkel és igyekezetükkel azon fáradoznak, hogy a jelenlegi nehéz gazdasági helyzetben se soradjon el, sőt a szükséghez mérten erősödjön a magyar nyelv védelmére, csiszolására, minél alaposabb megismertetésére irányuló nyelvapoló, nyelvművelő tevékenység. Mindent elkövetnek, hogy életben tarthassák folyóirataikat (az Édes Anyanyelvünket, a Magyar Nyelvet és a Magyar Nyelvört), hogy továbbra is támogathassák a határainkon belüli és kívüli különféle anyanyelvi mozgalmakat, versenyeket, s hogy ösztöndíjakkal, anyanyelvi táborokkal, az anyanyelvi képzés és továbbképzés megerősítésével eredményesen szegülhessenek szembe az említett hátrányos változási irányokkal, ugyanakkor teret engedve, sőt adva mindannak, ami előnyös, kedvező a nyelv és használói számára.

Mindehhez pénz kell. A magyar nyelv művelői és kutatói magánszemélyekkel s a legfőképp érintett testületekkel együtt ezért hozták létre 600 000 forintos alaptőkével „A Szép Magyar Nyelvért” Alapítványt, s ezért buzdítanak arra mindenkit, akinek nem közömbös e nyelv sorsa, hogy csatlakozzon az alapítókhoz, adományával járuljon hozzá a magyar nyelv ápolására irányuló tevékenység megerősödéséhez, kiteljesedéséhez. Az alapítvány nyílt, ahhoz bármely bel- vagy külföldi természetes vagy jogi személy csatlakozhat.

Számlaszámunk: MHB 314–12201

Az alapítványt támogató testületek, intézmények: a *Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottsága*, az *Anyanyelvapolók Szövetsége*, a *Magyar Nyelvtudományi Társaság* és a *Magyar Sajtóalapítvány*. A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány pénzügyeinek intézését az MHB Kurátor Kft. vállalta magára: 1056 Budapest, Belgrád rakpart 24. III. em. (Telefon: 118–1686)

*

„Ki magyar nyelvünk kifejlését hátráltatni akarja, egyenesen a hon legbecsesb javát gátolja.” (Gr. Széchenyi István)

Budapest, 1991. szeptember

**A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány
Kuratóriuma**

* Mire ez a számunk az olvasók kezébe kerül, az alapítvány életre hívásának időpontjától már vagy fél év választ el bennünket. Mégis közreadjuk a felhívást, már csak a történelmi hűség kedvéért is, noha ugyanebben a számban már az azóta eltelt idő alapítványi híreiről is beszámolunk. A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány sorsát a jövőben is igyekezünk figyelemmel kísérni. (A szerk.)

A bombasztikustól a virulensig

(Árnyalatsírató II.)

Lapunk tavalyi 3. számában egy hangulatos és szerfölött tanulságos cikket tett közzé a kitűnő nyelvérzékéről és alapos nyelvészeti vértettségéről már eddig is nemegyszer bizonysgot tevő író, költő, műfordító (és még folytat-hatnám!), Timár György. Írásának címe ez: Árnyalatsírató.

Már Timár cikkének olvasásakor felvillant bennem, hogy az árnyalatsíratást, vagyis a nyelvi jelenségek, illetve bizonyos nyelvi-nyelvhasználati változások ilyen szempontú és megközelítésű szemrevételezését folytatni kellene. Most pedig, hogy a rejtvényrovatunkhoz, a Fontozóhoz érkező leveleket bontogatom, s az egyiknek, dr. Bertha Mária szolnoki olvasónk rejtvénymegfejtéseket tartalmazó levelének végén ott látom ezt a mondatkát is: „Nagyon várom az Árnyalatsírató folytatását!”, úgy érzem, függetlenül attól, hogy Timár visszatér-e még az általa fölvetett kérdés vizsgálatára – remélem, igen! –, nekem is szólnom kell. Számtalan ide kívánczó példa motoszkál fejemben, de megpróbálok rendet vágni bennük, s ezért itt most csupán néhány melléknevünk divatos használatának veszélyeire, árnyalatpusztító hatására mutatok rá. Talán még nem túl későn.

Bombasztikus. Erről csak röviden szólok, mert épp e számunkban külön cikk is foglalkozik vele. Bombasztikus például egy frázispufogató, üres szólamokkal teli beszéd, szónoklat. Ám a szó használóit mind gyakrabban ejti zavarba s téveszti meg a hasonló hangzású *bomba* főnév, olyannyira, hogy televízióban, rádióban, újságban nemegyszer hallunk, olvasunk *bombasztikus* sikerről, valamely könyv vagy intézkedés *bombasztikus* hatásáról. A szót ilyen értelemben használók nyilván azt hiszik, hogy a *bombasztikus* melléknév a *bomba* származéka, ez azonban tévedés. A kár pedig, amely e hibás megítélésből következik, nem csekély, mivel annak veszélyét rejt magában, hogy a *bombasztikus*-nak a 'cikornyás, hangzatos, frázisos'-féle jelentése teljesen elhalványul, majd el is tűnik. Ha tudatosítjuk, hogy egészen más egy *bombasztikus* és egy *bombasikerű* szónoklat, akkor talán még nincs okunk a végső elsi-ratásra.

Egészségügyi. Kezdem egy szemléltető példával. A Mai Nap című újság egyik tavalyi – 1991-i – számából való a következő részlet: „Elvitte egy kis furikázásra a nagymama kocsi-ját X. Y. soproni fiatalember. Egy régi katoná-

cimborájával járták a különböző ivóhelyeket. Egy kanyarban kisodródtak, borultak, s a volt katonapajtás meghalt. A kocsi vezetője is ... súlyosan megsérült... Megtépázódott *egészségügyi* állapotára való tekintettel egyévi börtönt kapott csak, de a vezetéstől három évre eltiltották.”

Ugye, ismerősen cseng ez az *egészségügyi* szó? Ha igen, nem csodálom, ugyanis – talán hivatalosabb jellege, terjengősebb volta miatt – észrevehetően terjed a használata a másíknak, az *egészségi*-nek a rovására. Persze, szükség van az *egészségügyi*-re is! Ez azt jelenti: az egészségüggyel kapcsolatos. Tehát beszélhetünk, kell is beszélünk *egészségügyi* jogszabályokról, hatóságokról, törvényről, szolgálatról stb. Ha azonban az, amiről szó van, nem az egészségüggyel, hanem magával az *egészséggel* kapcsolatos, arra vonatkozik, akkor az *egészségi* melléknévet kell használnunk, nem a hivatalosabbnak látszó másíkat. Tehát, ha szükségünk van rá, akkor *egészségi* bizonyítványt szerezzünk be magunknak, ne *egészségügyi*-t. Ha egészségünk megóvása végett időnként elutazunk hegyvidéki levegőt szívni, akkor ezt *egészségi* okokból, ne *egészségügyi* okokból tegyük. S ezek után bizonyára könnyű belátni, hogy az idézett újságmondatban a kocsi vezetőjének megtépázódott *egészségi* állapotára kellett volna utalni, nem pedig *egészségügyi* állapotára.

Az *egészségügyi* mellett csupán egyetlen szempont szól, az is csak bizonyos esetekben. Úgy érzem, kivételként elfogadhatjuk azt a néhány kifejezést, amely, hogy úgy mondjam, „övon aluli” ügyekre vonatkozik, tehát amelyben szépítő, a nyers valóságot egy kissé elkenő, eufemisztikus szerepe van az *ügy*-nek: *egészségügyi* papír, *egészségügyi* berendezés, *egészségügyi* vatta, esetleg *egészségügyi* séta s talán még egy-kettő. De ezeket is inkább csak megtűrném, mint pártolnám, hiszen egy olyan korban, amikor szélteben-hosszában divat lett mindent kimondani, mindent megmutatni, nem sok értelme van az effajta finomkodásnak. Szavaink s az árnyalati különbségek, lehetni eltérések megmentésének, megérzésének annál inkább.

Néhai. Hosszú évek óta figyelem, hogy a *néhai* melléknév hogy veszíti el szinte a szemünk láttára mindjobban azt a jelentését, amelyet pedig még a tréfás hangulatú népi mondás is

rögzít a számunkra így: *fölvette a néhai* nevet, azaz 'meghalt', illetve – állatra vonatkoztatva – 'megdőglött, kimúlt'. Fél évszázaddal ezelőtt még mindenki jól tudta, hogy ez a jelző csak azt illeti meg, aki már nem él. És ma? Mind többen vannak, akik nem vesznek tudomást erről a rendről, s a *volt, egykori, valamikori* melléknevek helyett is vígan élnek ezzel a szóval. A rádió, a televízió és a lapok szinte versenyeznek abban, hogy az MSZMP Központi Bizottságának *néhai* titkárát, X. Y. *néhai* tőzsdeügynököt vagy Z-t, a labdarúgó-válogatott *néhai* szövetségi kapitányát szólaltassák meg, véletlenül se *egykori* titkárát, *korábban* tőzsdeügynököt, *valamikori* szövetségi kapitányát. Ha így folytatjuk, ismét egy finom – és fontos – jelentésárnyalattal leszünk szegényebbek.

Virulens. E melléknevünk, amely a *vírus* szónak a származéka, azt jelenti: betegséget okozó, fertőzőképes, káros hatású. Azazhogy egyre kevésbé jelenti azt, ugyanis a szó mintegy két évtizeddel ezelőtt a magyar *virul(ó)* hatása alá került, s ennek következtében ma már egyre többen úgy érzik, hogy a *friss, eleven, egészséges, erős, szívós, életképes* stb. szavak szinonimája. Persze korántsem példátlan nyelvünkben ez a fajta jobbitó irányú (amelioratív) jelentésváltozás, mégis úgy érzem, nem szabad s még nem is szükséges belenyugodnunk abba, hogy ez a két ellentétes jelentés – 1. friss, életerős, 2. beteges, kórokozó – egyetlen szóban testesüljön meg. Szavaim megerősítésül hadd idézzek egy talán szemléletesnek nevezhető példát a Magyar Nemzet egy kb. másfél évvel ezelőtti számából. A Férfimagazin című rádióműsorról olvashattuk a lapban a következőket:

„Nos, az én véleményem csupán egy, a nők közül. Engem történeimesen hervadt férfiak *virulensnek* mesélt nemi élete nemigen érdekel. Mert a fáma úgy tartja, hogy az egyik beszél róla, a másik csinálja...”

Ugye értik kedves olvasóink, hogy mi itt a bi-bi? Az, hogy ha egy középkorú vagy még idősebb – a cikkíró szavaival: *hervadt* – férfi a szexuális kalandjairól, élményeiről mesél, éppen-séggel nem *virulensnek*, azaz fertőzőnek, betegséget okozónak igyekszik nemi életét feltüntetni, hanem *virulónak*, azaz fiatalosnak, élénknek, elevennek. Aki nem hiszi, járjon utána!

Most látom csak, hogy a *viruló*-sirató végére épp egy olyan mondatka került, amely a népmeséknek az „Itt a vége, fuss el véle” vagy a „Még ma is élnek, ha meg nem haltak” mellett az egyik legkedveltebb zárómondata. Nos, ha oda jó, akkor én sem kívánhatok magamnak különbet.

Grétsy László

Lehet-e a siker „bombasztikus”?

Ez a – szótáraink szerint is elavulóban levő – szavunk mintha az utóbbi időben újra használatossá válna mindennapi életünkben. Igen ám, de egészen új és sajátos jelentésben. Egyre többet hallani a rádióban és a televízióban is e szavunkat, „új”, s meg kell jegyezmem, helytelen jelentésében. Most csak két esetet említek. Az egyikre 1991. március 23-án a rádió Esti Krónika-adásában figyeltem fel, amikor a tudósító „bombasztikus sikerről” számolt be. A másikat ugyancsak tavaly, augusztus egyik estéjén a TV 2-ben hallottam, ahol a műsorvezető a Magyar Nemzet eladása körüli vitában a lap „bombasztikus lehetőségeiről” beszélt.

Valójában mit is jelent e szavunk?

A *bombasztikus* melléknév a *bombaszt* főnévvel kapcsolatos, mely szót a mi nyelvünk a német nyelvből vett át. A szó jelentése: fellengzős, öncélú, a tartalomhoz képest túlméretezett, dagályos, üres kifejezés, frázis. Ez a végző soron perzsa eredetű szó a németbe az angolon keresztül került. A középperzsa *pambak* és a perzsa *pānbā* szóalakok eredeti jelentése 'gyapot' volt. Az angol és a német alak az eredeti jelentést is megőrizve ('vatta, vatelin ruhatöméshez') egy új jelentéssel bővült ('dagály, fellengzősség'). Ez a bővítés képezi a szó jelenlegi elsődleges jelentését, és ebben az értelemben az angol szócsalád mindkét tagja (*bombast*, és latin származéka, a *bombastic*) stilisztikai műszóként több más európai nyelvben is meghonosodott, így például a lengyelben, a csehben és az olaszban is.

Raátz Judit

Éber szemmel, füllel

ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI

EXTRA

JÁTÉKOK KÖZVETLENÜL

TAJVANBÓL HONKONGBÓL KÍNÁBÓL

Tehát nem Hongkongból, ahogy eddig tudtuk? Nyilván ebből a Honkongból importáljuk a pinponglabdát! (Észlelte Deák Ferenc salgótarjáni olvasónk.)

(Vissza)élés a nyelvészet szakszavaival

A sokágú nyelvtudomány egyik területét, a *leíró nyelvtant* – még ha igen-igen válogatott formában is – szinte minden magyar kisdíák tőle telhetően megismeri. Azon ritka tannal lehet dolguk, amely a terminológiáját lényegében *magyar* szavakból, esetleg kapcsolatokból alkotta meg; idegen elem csak elvétve akad. Mint anyanyelvi szókincsdarabokat egy életre magával viszi őket a tanuló, és – a nyelvtanórától legtávolabb eső beszéd- vagy írás-tématerületen is – kiejti vagy leírja; úgy azonban, hogy némileg mégiscsak visszautal a kiindulásul szolgáló grammatika közegére. *Élünk* tehát a nyelvészet szakszavaival, - kifejezéseivel! Ám egyre gyakrabban *visszaélésekre* is fölfigyelhetünk. E sorok írója már egy korábbi glossza címében is kérte: „Pontos nyelvtani fogalmakat a sajtóban!” (Élet és Tudomány, 1986. 5. 16. 219). Kérését csak megismételni tudja. A legfrissebb példák – amelyek nem a gyors munkával készült napisajtóból, hanem a gondos(abb) lektorálásnak is alávetett *könyvekből* valók – mutatják: nem hagyhatjuk szó nélkül e lassan krónikus betegségnek tekinthető nyelvi „*aterráció*”-t! Lássunk tehát néhány adalékot!

„– Azóta is tanulom ezt a nyelvet, és állítom, hogy borzasztóan nehéz. (– Elég jól megy, főleg az „r” *betűk*. „Borrrzasztóan” jól megy.) – Na látod, nagyon nehéz. Főleg az „s”, az „sz” meg az „r” *betűk*” (Mester Ákos: Magánbeszélgetések közügyben, 45). Nos, mind a riporter, mind a nyilatkozó színész lényegében a fonetika világán belül maradt. Mégis van egy közös tévedésük! A betűt írni szoktuk, írásos realizálása a szóban elhangzó *hangnak*. Szívesebben láttuk volna tehát a *hangok* szót!

Divatszó lett a *rag*. A *hadd* (*ne*) *ragozzam* már közhelyszótárba

kívánczó frázis; ezért nem is akarok példákat hozni. (Egyébként: egyelőre inkább a szóbeliségre jellemző.) Más azonban az, amikor a *rag* felidézi a nyelvtanban tanultakat – meghökkenésünkre. Egy rádiós példával kezdem: „Ez a legbakfarkibb Bakfark-zene. Nem tudom: jól *ragoztam-e*” – nyilatkozta egy esztéta. Nem jól fejezte ki magát: a *-bb* ugyanis nem *rag*, hanem *jel*. Jól *jeleztem-e*? – mondhatná, de még pontosabban: Jól *fokoztam-e*? Érdemes megjegyezni: elég nehéz hirtelenjében a képző-jel-*rag* dolgában a pontos szót megtalálnunk. Nincs is tiltva senkinek; ám ha bizonytalankodik, s mégis mondani akar valamit, akkor a közös nevük: *toldalék*. Ez menthette volna a következő mondatban – nyelvileg is – a mündér becsületét! „Honvédelmi minisztérium(ok). A zárójelbe tett, többes számra utaló *rag* nem véletlen gépelési hiba terméke” (Bokor Imre: Kiskirályok mündérben, 45). Ez is *jel*, mégpedig a többes számé.

Persze a *toldalék* sem veszélymentes szakszó! Moldova György írja Lopni tudni kell című könyvében: „Levelet kaptam egyik olvasómtól: Kedves Mester! A mester szó előtt a ház *toldalékot* többször is áthúzták.” (20) Ez aztán melléfogás a javából! Semmiféle végződéssel nincs ellátva a *Mester*, ráadásul az ugyancsak *toldalék*olatlan *ház* megelőzi, sőt egybe kell vele írni. Ennek a szakszerű megnevezésére az író jobban odafigyelhetett volna: a *ház* a szóösszetétel *előtagja*.

Vissza-visszatérő, kiirthatatlan tévesztés a *-hat*, *-het* *toldalékú* igék nyakába varrt *feltételes mód*. E példák idézésétől el is tekintek; álljon itt mégis egy jóval furcsább: „Még a vádirat is *feltételes módban* fogalmaz! („küldeni szándékolt”). (A Mindszenty-per, 445) Igaz: a szándék csak szán-

dék, de itt az a bizonyos hatóigei *toldalék* se szerepel, hát még a feltételes mód végződése! *Múlt időben* – ez kellett volna! Akkor lenne valóban feltételes mód a perirat idézett szövege, ha *küldött volna* vagy *küldte volna* alakot tartalmazna.

Akad hiba, bizony, a mondattani fogalmak körében is. Lássunk egy másik kötetből ilyet: „...Az ülésszakot megelőzte a napirenden szereplő témák, *olykor* (*ritkán*) törvényjavaslatok megvitatása a parlament állandó bizottságaiban. (Miért használod nyomatékkal az *olykor*, a *ritkán* szavakat a törvényjavaslatok *jelzőjeként*?...)” És: „Berecz kitért a kérdések elől, s nincs módod az ilyenkor szokásos *jelzővel* élni, mármint hogy *elegánsan* kitért a kérdések elől (Andai György: Ki kísérje Kádárt?, 52–3, 87). A megjelölt szók *jelzők* csakis egy-egy jelzett szó elé kerülve lehetnének, ilyen formában: *olykori*, *ritka törvényjavaslat*, illetve: *elegáns kitérés*; mindkét szerkezetben *milyen?* kérdésre válaszolva. Főtebb azonban a *megelőzte* és a *tért ki* állítmányok bővítményeként szerepelnek az adott mondatrészek, *mikor?* és *hogyan?* kérdésre felelve. Márpedig akkor egyikük sem *jelző*, hanem csakis – *határozó!*

A szó elhangzik, az írás – minden erényével és minden, így *nyelvi* szakszókat illető tévedésével együtt is – megmarad; ezáltal évek múltán is tud oktatni, gyönyörködtetni, de éppígy tud téves közléseket továbbadni. Nem is szólva arról, hogy az idő múltával egyre újabb tévedések zavarják meg a nyelvi ismeretekben nem elég erősen képzett olvasót. Nagy tehát az írástudók/nyilatkozók *felelőssége*. Jó lenne, ha a jövőben publikálók még inkább átéreznék ezt a nyelvészeti terminusok használatakor.

Holczer József

Eperfa – szederfa

Régi-régi vita: melyik a helyes megnevezés, az *eperfa* vagy a *szederfa*. Vagy másként fogalmazva: lehet-e egyáltalán *szederfá*-ról beszélni? Vannak, akik ezt mereven tagadják. Íme, egy példa: „Tudjuk, hogy kétszáz évvel ezelőtt ezerszámra ültették az országban az *eperfákat*, és sehol senki nem mondta, hogy *szederlevelet* szed. Az egész falu szedte a szép nagy *eperfákról* az *eperlevelet* a selyemhernyóknak.” Aláírás: tisztelettel, sokan.

A levél írói nyilván *nem dunántúliak* voltak, hanem keleti magyarok. Mert bizony hazánk nyugati felében már nem ilyen egyértelmű a válasz. Sőt!

A *dunántúli* Széchenyi István a *dunántúli* szokásnak, nyelvhasználatnak megfelelően bizony *szederfáról* beszélt és írt, és *szederegyleteket* alapított többfelé az országban. A *Sopron-Vasi Szederegyletet* éppen száz évvel ezelőtt alapította, de az egylet ideiglenes választmányát már egy évvel azelőtt megalakította Cenken, s igyekezett minél több jeles hazafit egylete tagjául megszerezni. Több bejegyzés utal erre naplójában is. Klauzál Gábor, a későbbi Batthyány-kormány minisztere nem állt kötélnék: „Nem írom a *Szeder Egyletet* alá – mondta Széchenyinek –, *nehogy vasinak vegyenek odahaza*”. Másnál viszont több szerencséje volt: ezt írhatta meglelégedéssel naplójába 1841. január 10-én: „minden nap szerzek vagy egy új Kaszinó tagot, vagy *Szeder Egyleti társat*...”

Érdemes idézni Széchenyinek a *Sopron-Vasi Szederegylet* közgyűlésén 1842. július 25-én elmondott beszédéből is néhány mondatot. „Alig folyt le egy év, mikor itt, intézetünk megalapítása végett, legelső-

ben gyűltünk egybe, 's jöllehet még bölcsőjében, máris biztos megmaradásának mutatja jeleit. – Harmincz hold ingatlan mellett egy derék lakkal és fejlendő *szederkerttel* bírunk. Tagjaink száma 343, jövedelmünk 5500 's pedig még tíz folyó évre, mikép tétova nélkül el lehet mondani: jól el van ültetve a plánta.” (Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez I, 413.)

A *Szeder Egylet* – érdekes módon – *Szederda* néven is előfordul a Naplóban. Íme: „Sopronba megyek; megfeledekzem *SZEDERDA* ügyeimről, vissza kell mennem Kopházáig. ...Lunkányinál eszünk. Összejön a *Szederda bizottság* elnöklése alatt a megyeházán. Unalmas a kezdet. A vége tűrhető. Körülbelül 800 pengő forintot írnak alá.” (917. 1.)

A *szederda* szó valószínűleg Széchenyi leleménye. Nyilván szerette az ilyen nyelvújításkori alkotásokat. Hasonló képzésű szó Naplójában a *fagylalda* (979), *Csónakda*, *Gyűlde* (1091) stb.

Még csak annyit, hogy a szóban forgó fának a *hivatalos*, a *növénytanban* is használt neve valóban *eperfa*, ezt népszerűsítette Arany is a Családi körben; de a *szederfa* is igen nagy területen ismeretes. Dunántúlon íróink éltek is vele; Értelmező Szótárunk Babisot idézi: Bús *szederfa* álldogál, pici rajkó sírdogál. S talán ide tartozik egy kedves s jellemző történet, anekdota (?) megemlézése is: a *bihari* Horváth János professzort azzal bosszantotta egyszer (vagy többször?) a dunántúli Pais Dezső és Huszti József, hogy balatoni összejövetelükkor a vitás nevű fára egy táblát akasztottak: *Szederfa* vagyok.

Lőrincze Lajos

Tömeg-tájékoztatási eszközök???

Jó magyar szokás szerint presztízskérdést csinálunk abból, hogy bizonyos szakmai kifejezéseket – jelenleg a „kapitalista internacionalizmus” gyakorlatához, illetőleg szóhasználatához igazodva – szolgálai módon át-másolunk, figyelmen kívül hagyva, hogy ez a módszer esetleg saját anyanyelvi (nyelvtani, nyelvhelyességi, helyesírási) szabályainkba ütközik. A nyelv ilyen rongálása a *médiák* szó is, amelyet sajtónk terjesztett el a *tömeg-tájékoztatási eszközei* kifejezés helyében, talán már kiirthatatlanul. Holott a *médiák* megjelölés iskolapéldája az elemzés mellőzésével meghonosított durva szakbarbarizmusnak.

Miről is van szó? Arról, hogy eme szakkifejezés eredeti, latin alakja (alany- és tárgyesetben): *medium* (a II. deklináció szerint, semleges nemben ragozandó főnév).

A szó több jelentése közül a legismertebb: 'eszköz'. Lásd például a már magyar helyesírás szerint írt *medium*-ot, úgy is, mint az okkult „tudományok” élő eszközét, az embert. Vagy: esetünkben maradvány, a tömeg-tájékoztatásának írásos, képi, elektronikus eszköze.

Az alapszó többes száma (alany- és tárgyesetben): *media*. Ez – magyarosan írva – *média*-ként jelenik meg. Eddig rendben is volna az ügy, ha a szóhasználat, az írott, a képi és az elektronikus sajtó e szerint bánná vele. Csakhogy – a latin nyelv elemi ismereteinek hiányában tevékenykedő, de minden nyugati betűkapcsolat előtt leboruló – tömeg-tájékoztatóink a vízcsapokból folytatják a *médiák*-at, ami „magyarul” azt jelenti, hogy a *medium* egyes számú alakot kétfős többes jellel látják el. Mert ugyebár: egyszer *média* + *-k*. Így aztán állandósult, és különösebb korholó visszhang nélkül beépült „művelt köznyelvünkbe” a tömeg-tájékoztatási eszközök (= *médiák*) torz anyanyelvi képződménye. Pedig a korrekt megoldás rendkívül egyszerű: *médiumok*.

Csak reménykedni tudok abban, hogy a latin nyelvi oktatás visszahe-lyezése korábbi jogaiba egy-két új generáció felnövésével elejét veszi az ilyen és ehhez hasonló abszurd képzéseknek és ragozásoknak.

Dr. Farle János

Megszólítási és köszönési gondjaink I.

Évtizedek óta gondja a társadalomnak és a nyelvészeknek, hogyan köszönjünk egymásnak, hogyan szólítsuk meg egymást a mindennapok különféle helyzeteiben. A magyar nyelv hetén több évben is napirendre tűztük ezt a témát (no meg a nyelvi durvaságot, trágárságot), ajánlva a napszakok szerinti köszönést, és az *uram, asszonyom, kis-asszony* megszólítást; tudva, hogy a mindennapi szokás, használat igen sokszínű, ezért a megoldás távolról sem egyszerű, és csak lassan várható változás, előrelépés.

A Magyar Rádió nyelvi bizottsága 1991 tavaszán foglalkozott e nyelvi gondokkal, A nyelvi érintkezésformák problémái a rádiózásban című előterjesztés alapján, melyet **Deme László** készített, saját előtanulmányait is felhasználva. A bizottság vitájában elhangzottakat is figyelembe véve, Bencédy József közreműködésével Deme László összeállított egy terjesztésre szánt változatot. Ennek alapján készült ez az írás az Édes Anyanyelvünk olvasói részére, itt is hangsúlyozva – mint a rádiós vitában –, hogy *ajánlások* adunk, *vitára* szánt gondolatokat terjesztünk elő.

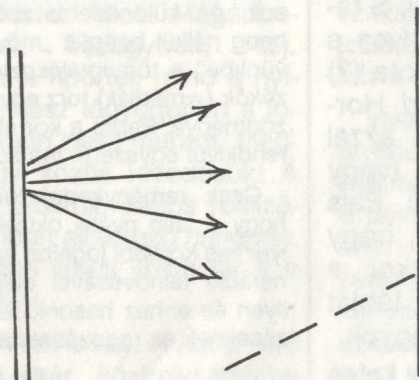
A megszólításban és köszönésben már régóta meglévő tarkaságot és bizonytalanságot, nemritkán előforduló sértést tovább fokozza, hogy a korábbi, az egypártrendszer által és idején kialakított és használt formákat sokan mechanikusan áteszik „mai”-ra. Ez az áttétel több ponton bizonytalan, ellentmondásos, és ellene mond a még korábbi nemzeti hagyományoknak; s így az a nemzedék, melynek azokról élményszerű emlékei nincsenek – nem lehetnek –, s melynek tagjai akarva-akaratlan lazítanak a nyelvi normán, gyakran szándéka ellenére is udvariatlan, amikor kulturáltnak hiszi magát.

Mi teszi megokoltá, sőt nélkülözhetetlenné, hogy a jövőbe nézve, annak formálásán munkálkodva nem pusztán előre tekintünk, hanem – átvélve az épp elmúlt néhány évtizedet – vissza is, a távolabbi múltba, az 1945 előtti időszakba? Az, hogy a továbbfejlődés akkor szerves, ha korábbi önmagunknak megemelkedett folytatása, korszerűsített továbbépítése. S ha ez a folytatás egy időre megszakadt, az önmagunkhoz való szerves visszatérés és a szerves továbbfejlődés érdekében vissza is kell pillantanunk; hiszen ahhoz, hogy merre induljunk tovább (s itt a „tovább” jelképezi a szerves folytatódást), nemcsak azt kell tudnunk, hol állunk most, és hová kívánunk jutni, hanem azt is: honnan jöttünk és milyen úton, s milyen előzményeket szakított meg a közelmúlt.

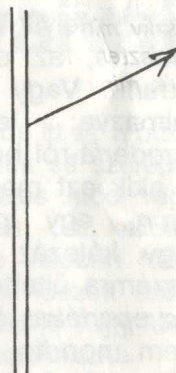
Illusztrálja ezt egy ábrapár, melynek mindkét tagjában a vastagabb vonal a „ma”, a vékonyabb pedig a megszakadt múltat jelképezi; s a nyílak mutatják a „tovább” lehetőségeit. Azt kell látnunk: csakis a hozzá vezető út ismerete igazít el (a második ábrában) arról, hogy a számos lehetséges (s az első ábrában egyenrangúnak tűnő) „tovább” közül melyik a miénk, a szerves, az önmagunk folytatása.

Íme:

1.

2.

A megszólításnak három helyzeti típusával kell számolnunk.

A *közvetlen megszólítás* (pl. Kovács úr!; Gyuri!; Kedves Hallgatóink!) a kommunikatív kapcsolat felvételét (mintegy a „beszédpartnerre tételt”) célzó alak.

A *szólító forma* is közvetlenül a beszédpartnerhez szól, de a kapcsolatnak nem a kezdeményezését, hanem a fenntartását hivatott biztosítani, tehát szöveg közben hangzik el (pl. Kérem önöket, hogy...; – Kérem kedves hallgatóimat, hogy...; – Figyelmeztetem Kovács urat, vagy: Figyelmeztetem önt, vagy: Figyelmeztetem magát; Már mondtam neked, hogy...).

Az *említő formával* egy beszédhelyezeten kívül álló, azaz „harmadik” személyről szólunk a beszédpartnernek (pl. A főiskola is kérte már hallgatóit, hogy...; – Figyelmeztettem (a) Kovács urat, hogy...; – Már szóltam (a) Gyurinak, hogy...).

A *közvetlen megszólítást* manapság sokan a korábbi formáknak túlzottan egyszerű és sematikus átváltásával vélik megoldhatónak. Ebből azonban tömörkedő udvariatlanság származik. Az egypártrendszer első szakaszában megpróbálták általánossá tenni az *elvtárs(nő)* formát mind a megszólításban (Nézzé, elvtársam...; – Nézzé, Kovács elvtárs...; – Legyen szíves, elvtársnő...), mind az említésben (De az elvtársnő azt üzeni, hogy... – Ezt Tóth elvtársától tudom). Állami, mozgalmi, pártbeli, közéleti fórumokon ez teljesen kulturált, udvarias formának számított; s említésben a teljes név az *elvtárs(nő)* utótaggal kifogásolhatatlan volt minden szinten.

Az egypártrendszernek második – általában „puhább diktatúrának” jellemzett – szakaszában sajátos kettősség alakult ki. A családnévhez, illetőleg a teljes névhez továbbra is az *elvtárs* illett jobban; s ez tapadt a – pártbeli, mozgalmi, sőt hivatali és közéleti – beosztást jelentő elnevezésekhez is (*titkár elvtárs, elnök elvtárs, osztályvezető elvtársnő, dékán elvtárs* stb.). A képesítést és annak alapján betöltött („polgáribb jellegű”) foglalkozást jelölő elnevezések mellett azonban már viszonylag korán megjelent, visszacsúszó jellegű az *úr, illetőleg a -nő* (magasabb beosztásúaknál az *asszony*) utótag: *tanár úr, doktor úr, mérnök úr, elnök úr* (ez utóbbi például méhészegyletekben, tudományos társaságokban), *professzor úr*; illetőleg *tanárnő, dokternő, mérnöknő; elnök asszony, professzor asszony*.

Amikor mindezt ma egyszerűen „átteszik” az „urazásra”, a közelmúlt torzulásait örökölték át és meg, a korábbi szokások ismerete híján; nem tudván, és nem is érezvén, hogy ez sok esetben és helyzetben bizony „leurázássá” válik. Bántón hangzanak – habár bántó szándék nélkül – az ilyen megszólítások: *Torgyán úr, Jeszenszky úr*; illetőleg: „Antall József úrtól is hallottuk”. Amennyire ezek a formák

természetesnek hatottak az *elvtárs* utótaggal, annyira bántón hatnak az *úr* toldalékkal. Nagyjából a *maga* névmásnak azzal a használatával egyenértékű ez, melyet mindenki „lemagázásnak” érez. A megfelelő forma: *Torgyán képviselő úr. Jeszenszky miniszter úr* (mint megszólítás), illetve: *Antall József miniszterelnök* (mint említés), illetve: *képviselő úr, miniszter úr, miniszterelnök úr* (mint megszólítás).

A közvetlen (személyes) megszólításban a hagyomány – mint ennek visszaszívargott nyomait a „puha diktatúrában” is láttuk – különbséget tesz a személynév és a foglalkozást, beosztást jelölő szó használata között. A *Kovács úr* csak oldalt és lefelé tekinthető udvariasnak. A tiszteletadó forma oldalt és fölfelé: *tanár úr, titkár úr, képviselő úr, miniszter úr*; és hasonlóan, a *Jámborné* alakkal szemben a *tanárnő, mérnöknő; képviselő asszony, miniszter asszony* (még akkor is, ha az illető anyakönyvileg „leány”, azaz férjezetlen).

Az *úr* és a *-nő* vagy *-né* toldalékú formát bensőségesebbé teszi bizonyos helyzetekben a *kérem* kiegészítő elem: *Tanár úr, kérem, Doktornő, kérem.*

Közvetlen megszólításként a teljes név magában nem használható: a „*Legyen szíves, Kovács Béla*”, illetőleg: „*Értse meg, Tóth Jánosné*” lekezelő árnyalatú. Ugyanez megáll viszont – főképpen oldalt és kissé lefelé – a *kedves* előtéttel: „*Magyarázza el, kedves Nagy Ferencné!*”, illetőleg: „*Idézzük fel ezt, kedves Nagy Béla!*”

Használhatjuk viszont a teljes nevet a megszólítás helyettesítésére, akár *úr, asszony* utótaggal, akár anélkül, például szakmai vitákban, kerekasztal-beszélgetésekben. A vita, megbeszélés vezetője mondhatja így: „*Megadom a szót Balogh Péternek*” vagy: *Balogh Péter úrnak, Balogh úrnak*. – Egymást szólíthatjuk így: „*Nem értek egyet Kiss Juliával*”, vagy: *Kiss Júlia asszonnyal, kisasszonnyal*. A foglalkozásnév is használatos ilyen helyzetekben, s akkor elmaradhat az *úr, asszony*: „*S hogyan látja ezt a külügyminiszter?*”; kissé személyhez szólóbban: „*Hogyan látja ezt mint külügyminiszter?*”

Elég elterjedt, és bizony sajnálatos, hogy munkahelyen a nőket keresztnevükön szólítják, ők viszont a megszólítót

rangjával, beosztásával emlegetik: „*Mondja, Erzsike...!*” – „*Tudja, titkár úr...*” – Ennek a felemás megoldásnak van egyfajta feudális mellékíze, minthogy főleg főnök és beosztott viszonyában fordul elő.

Az *említő használatban* két árnyalattal kell számolnunk, mert van személytelen és van személyes(ebb) említés. Hivatali használatban, hírekben, tudósításokban az *úr* utótag fölösleges, sőt egyenesen zavaró. Tehát így gondoljuk, s ez is a gyakoribb forma: „*Erről nyilatkozott Agárdi Géza. A főosztályvezető elmondta, hogy...*”; hasonlóan: „*Antall József Prágába utazott. A miniszterelnök elmondta, hogy...*”; és: „*Megkérdeztük a belügyminisztertől*”; „*Az államtitkár asszony azt válaszolta, hogy...*”.

Más a személyes(ebb) említés, ilyen helyzetekben: „*Önnel szemben az igazgató úrtól* azt hallottam, hogy...”; „*Válasza után kikérem még az államtitkár úr véleményét is*”. – Ez azt jelenti, hogy amit beszélgető társunknak, a hallgatónak mondunk közvetlenül, tájékoztató jelleggel, abban általában nem „urazunk”. (Lásd fent.) De amit úgy említünk a vitában, megbeszélésben, riportban, hogy az említett személy is jelen van, abban az „urazás” inkább helyénvaló; persze azoknak a használati (illetőleg az őket váltogató „rangjelzés-használati”) szabályoknak a megtartásával, amelyeket korábban szemügyre vettünk.

Előadás, tájékoztatás előtt a közönség megszólításának általános formája: *Kedves Hallgatóim, Tisztelt Hallgatóim, Igen tisztelt Hallgatóim, Kedves Közönségünk*. Ujabban egyre gyakrabban hangzik a *Hölgyeim és Uraim*. Ez a forma (ma még) ünnepélyes, erősebben választékos, ezért inkább nagyobb (ünnepi, ünnepelő) közönség előtt ajánljuk (semmiképpen se például gyászoló gyülekezet előtt!); de még ilyenkor se tennénk eléje a *tisztelt* jelzőt, mert feleslegesnek véljük az egyébként is ünnepélyes megszólítás mellett.

(Folytatjuk.)

Bencédy József

A mamut nem bolha!

Nemrégiben – két műsorszám között – a tévéreklámokat nézve egy *mammut* nevű vállalkozás megalakulásáról értesültem. (Csak mellesleg jegyzem meg, hogy tulajdonnévről lévén szó, nagy *M*-mel illetet volna kezdeni a hatalmas testű ormányos állat nevét!) A két *m*-es írásmódot látva jutott eszembe, hogy van már erről a szóról egy cédulám: a Magyar Nemzet egyik régebbi számában G. G., neves tárcaírónk a hétköztetes értelmező szótárban búvárkodva azt jegyzi meg az 1961-ben ott *mammut*-nak írt szóról, hogy a szótár zárójelben megengedi az egy *m*-et is.

Ez tévedés volt a tárcia szerzője részéről; a szótárban ugyanis szögletes zárójelben nem az egy

m-mel való írásmód megengedése szerepel, hanem az a kiejtés, amelyet a becses mű szerzői köznyelvinek tartottak. Az illető *M*-es kötet megjelenése óta már kerek harminc év telt el, s ezalatt A magyar helyesírás szabályai – úgy tetszik – „utánamentek” a *mamut* kiejtésnek. Ezért az akadémiai helyesírási szabályzat 11. kiadása 1984-ben már *mamut*-ot ír.

Nem akarok bolhából elefántot, illetőleg *mamutot* csinálni; de a reklámbeli hiba, bár csak bolhanyí, mégis *mamuthiba*, mert a helyesírással való nemtörődomségnek a jele. Sajnos, nem az egyetlen!

Büky László

Éber szemmel, füllel

VILÁGOS MAGVAS

TÖRETES KENYÉR

0,50 kg-os

Ajánlati fogy. ár: 48,-

Bányai Mária budapesti olvasónk írja: „Azt, hogy miféle is a *töretes kenyér*, az értelmező szótárból többé-kevésbé meg lehet tudni (*töret*: a daránál nagyobb szemcséjű, héjas, korpa őrlési termék). Azt azonban nem, hogy mi készítette a vállalatot e fura *ajánlati* szó használatára. Itt ugyanis tökéletesen megfelelt volna ez a hagyományos forma: *Ajánlott* fogyasztói ár.”

Angolul és még angolabbul

Kétségtelen, hogy az átlag magyar embernek sok gondja akadhat az angol szavak kiejtésével. Egyrészt a helyesírásuk olyan, hogy a szó írott alakja bizony gyakran nem ad tájékoztatást a kiejtésről, ezt nemcsak nekünk, hanem még az angoloknak is meg kell tanulni. Erre példát tulajdonképpen sorolhatnánk, de hát most nem az angol, hanem a magyar nyelvvel foglalkozunk. Egyetlen példát talán mégis érdemes említenünk. *Reading* nem tartozik a jelentősebb angliai városok közé, mégis nevét Oscar Wilde óta világszerte ismerik. Költeményét nálunk is szokás emlegetni, mégpedig így (fonetikusan írva): „A *ridingi* fegyház balladája”. Nos, a szóban forgó városka nevét az angolok nem úgy ejtik, mint az angolul többé kevésbé tudók gondolják, hanem *reding*-nek.

Lássunk ezek után olyan angol szavakat, amiket rádióban, televízióban gyakran hallhatunk, többnyire hibás, de legalábbis vitatható kiejtéssel.

Sokszor angolabbak vagyunk az angoloknál. A *Charles* keresztnévet nem szokás Károlyra fordítani, az eredeti névforma megtartása ellen tehát nem lehet kifogásunk. Furcsa azonban a *cserlsz* ejtés. Ugyancsak gyakran hallhatjuk, hogy valaki *cserszont* táncol. Ez a tánc az amerikai *Charleston* városról kapta a nevét. Nos, a helyes kiejtés: *csárlsz*, *csárlszton*. Az angolok ugyan nem pontosan így mondják – fonetikai jelek használata nélkül a pontos angol kiejtést nem is lehet lejegyezni –, de hát az nem is lehet célunk, hogy magyarul beszélve úgy mondjuk az angol szókat, ahogy az angolok. Ez borzasztóan modorosnak, affektálnak hatna.

A közkeletű *nylon* szó angol kiejtését a *nájlon* jobban megközelelti, mint a *nejlon*. Ez az „angolnál is angolabb” ejtőmód azonban annyira elterjedt, hogy helyesírásunk is elfogadta.

A televízióban egy hirdetés az *évisz* szolgáltatásaira hívta fel a figyelmet. Kétségtelen, az *AVIS* szónak ez (pontosabban: ehhez közel álló) az angol kiejtése. Mégis, eltöprenghetünk azon, hogy az *avis* szó – ami latinul madarat jelent – nem határozza-e meg ennek a másik *avis*-nak az ejtését? Hiszen az *aviatika*, *aviatikus* régóta meghonosodott nyelvünkben. *Ávisz* vagy *évisz*? Nehéz eldönteni.

Gyakran szerepel rádióban, tévében a *holocaust* szó *holokaszt*, *holokoszt* és más, még angolosabb, magyar betűkkel lejegyezhetetlen alakban. Ez esetben is javasolható a *holokauszt* ejtőmód, hiszen ez a szó latin (pontosabban: görög–latin) eredetű.

Bemondók, riporterek, színészek gyakran úgy ejtenek ki angol neveket, hogy felmerül a gyanú: nem ismerik az angol kiejtést. Sajnos többször hallhattuk a televízióban a *Mary* név *meri* kiejtését. Ez egyszerűen hiba, *méri*-t kell mondani. Gyakran emlegetnek *Izsák* nevű, angol vagy angol nyelvű országban élő személyeket is, így például Isaac Newton és Isaac Stern neve többször elhangzott a televízióban ebben az évben is. Nos, a fizika óriása, valamint a világhírű hegedűművész is megérdemelné, hogy nevüket helyesen, *ájzek*-nek mondják. E helyett azonban *iszák*-ot hallhatunk. Ez a kiejtés a híres szovjet író, Babel esetében esetleg elmegy, angol neveknél viszont semmiképp.

Sok amerikai földrajzi név kezdődik *o* betűvel, ennek jórészt a tölgyfa jelentésű *oak* szócska az oka. *Oakland* nevét főleg azok ismerik, akik kedvelik Jack Londont, *Oak Ridge* (az „atomváros”) neve az atombomba kapcsán szokott szerepelni. Ezeket rövid *o*-val hallhatjuk: *oklend*, *ok ridzs*. Vajon miért? Semmivel sem kerül nagyobb fáradságba hosszú *ó*-val mondani: *óklend*, *ók ridzs*. Így közelebb áll az angol ejtőmódhoz, és ráadásul a mindig az első

szót tagot hangsúlyozó magyar nyelvbe is jobban beleillik.

Hallhattunk egy rövid híradást az amerikai *Union Carbide* cégről. A bemondó valami *junion kábid* felét mondott; a rövid *á*-t, valamint az *e*-be hajló *i*-t sikerült úgy mondania, hogy sejtessen: ő aztán tökéletesen beszéli az angolt! Ez természetesen modoros, bántó, az átlag magyar tévénéző nem is igen érti meg. A legszebb a dologban azonban az, hogy a *carbide* (vagyis: karbid) angol kiejtése: *karbájd*! Modoros és öntelt bemondónk tehát csak éppen azt nem tudta, ami az ilyen esetekben a legfontosabb: hogy az *i* betű *i*-nek, vagy *áj*-nak ejtendő-e.

Általában a durva betűejtést szokták a legcsúnyább hibának tartani. Ilyesmivel csak elvéve találkozzunk, de azért akad. Az *electronics*, *physics* szavakat (jelentésük: elektronika, fizika) hallhatjuk olykor a végükön *cs*-vel: *elektronics*, *fizics*, *elektronicsz*, *fiziks* helyett.

Érdekes pályát futott be nyelvünkben a *tune* (hangol) angol ige is. Ezt használják az angolok „(autómotort) a legnagyobb, az optimális teljesítményre beállítani” értelemben is. Ez magyarul a *tuningolás*. Ez a jelentésváltozat mintegy két-három emberöltővel ezelőtt tűnt fel nyelvünkben. Mostanában viszont, amióta az egybeépített rádió helyett külön nagyfrekvenciás egységet (angolul: *tuner*-t, azaz hangoló egységet) és hangerősítőt is árulnak, egyre inkább hallani a *tuner* szót. Ezt helyesebb lenne *tyuner*-nek mondani. Aki tud angolul, annak nehezen áll rá a szája a *tuner*-re. Persze ők vannak kisebbségben.

Furcsán hangzik a *precision* szó *precizion*-ként mondván. (Sok százszor hallhattuk hirdetésben.) Ez angolul kb. *preszízsn*. A minduntalan hallható ejtésforma a megfelelő német szó ejtéséhez áll közel, azt viszont így írják: *Präzision*. Töprenghetünk: milyen nyelvből kölcsönözték vajon a népszerűsíteni kívánt szót.

Dr. Makra Zsigmond

Magyarul is lehet (ha lehet)

Nem tartozom azok közé, akik vassőprúvel irtanák ki nyelvünk-ből az idegen szavakat, illetve a jövevényeket. Tudom ugyanis – bárki meggyőződhet róla, ha csak belelapoz is *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárába* –, hogy a mai magyar szókincsnek csak kisebb hányada finnugor eredetű. S hogy az évezredek során, a hajdani őshazából nyugat felé vándorolva, nyelvünk egyebek között óperzsa, török és latin, majd szláv és német szavakkal, kifejezésekkel gazdagodott. Nyelvtörténészek ebből biztonsággal mutatják ki, melyik néptől, mikor, milyen termelési és egyéb kultúrát vettünk át, szavaikat vagy a magyarhoz igazítva s befogadva, vagy ha amúgy is megfeleltek, változtatás nélkül. Ez, mondom, szüntelen gazdagodás volt.

Ez a folyamat természetesen ma, a szűkülő tér és a gyorsuló idő korában is tart, s ez nyelvi nyomokat is hagy. Mindazonáltal aminek ma tanúja lehet az éber fül és szem, az bizony nyelvi közömbösség. Én most egyetlen lapszámból hozok példákat. Egy diplomáciai tudósításban áll, hogy egy bizonyos eseményről *briefing* volt. Az olvasók 99 százaléka nem tudja, hogy ez a sejtelmes szó nem jelent mást, mint az *eligazítás, tájékoztatás*. (Lám, az előző mondatban a *diplomáciai* szót magam is használok – teljes értékű magyar megfelelője nem lévén.) Ugyanabban a közleményben az áll valakiről, hogy az illető *karrierdiplomata*, mintha biz' angolul kéne mondanunk a *hivatásos* szót. Nem új, mégsem fogom föl, mennyivel más a *kompromisszumkeresés*, mint a *megálapodásra (való) törekvés*.

Leginkább gazdasági nyelvezetünkben érhető tetten ez az újmódi idegenszó-halmaz. Néha bizonyára azért, mert aki leírja, maga sem tudja, mit jelent. Más-kor meg vagy azért, mert beavatottságát kívánja fitogtatni, vagy azért, mert annyira megszokta. Olvasom: még nem döntöttek egy *tender* ügyében. A nagy példányszámú újság szerzője meg szerkesztője pedig jól tudja, csak olvasója nem, hogy ez *versenytárgyalás*, esetleg *pályázat*. Hát azzal mit kezdjen az egyszerű magyar, hogy a *brókerek* is megjelentek a pénzvilágban, akár-

csak a *monetáris* és *fiskális* szemlélet? Életkoromnál fogva emlékszem még az 1945 előtti tőkésvilágra. Akkor ezeket *tőzsdeügynököknek*, illetve *pénzügyi megkincstári* szemléletnek mondták. Mint ahogyan az újra szokássá vált *bartert árucserének*, a *lízinget* (még ha magyarosan írjuk is a *leasing-et*) *kölcsönbérletnek*.

A következők egyetlen bekezdésből valók: X. úr, minthogy előzetesen nem *konzultált* Y-nal és Z.-vel, nem érhettek el *konszenzust*, ezért nem jöhetett létre *racionálisabb konstrukció* a szóban forgó projekt ügyében. Itt *tanácskozás, egyetértés, ésszerűbb szerkezet és terv(ezet)* ugyanígy megtette volna, legfőljebb többen értenék. (Csak zárójelben: az ugyanerről szóló hírt a rádióban is hallottam, s ott *prodzsekt* lett, hamisítatlan „ángolsággal”.) Végül még egy roppant jellemző példa, ámbár ezt nem nyomtatásban, hanem egy főtáblánál cég-táblán láttam: *Menedzser shop*. Így, kettőbe írva, az első szót magyar kiejtés szerint, a másodikat angolosan – nem mintha a *sop* írásmódnak jobban örültem volna. Hogy miért írta ki a tulaj ezt a szörnyszülött hibridet? Nyilván azért, mert előkelőbbnek tartja, mint ha azt írná a cégtáblára, amit csakugyan árusít: *Irodafel-szerelések*.

Azzal kezdtem, hogy nem vagyok a szókincsünket valóban gyarapító idegen szavak befogadása ellen, ámbár híve vagyok a magyarításnak, az ezt célzó pályázatoknak. Volt is ilyen, például a *szoftver*, a *hardver* meg a *wind-surf* szóra, s így fogadtuk el a *program*, *számítógép*, *szél-deszka-szélvitorla* szót, illetve így alkultak ezek a szópárok: *szoftver-program-terv*, *hardver-kom-p(j)uter-számítógép*, *windsurf-szél-deszka-szélvitorla*, mint korábban az *elektromosság-villamosság*. Mindössze azt kérem tehát, hogy ha annyit hivatkozunk manapság a nemzeti jellegre, akkor – az ég szerelmére – őrizzük jobban anyanyelvünkben is magyarságunkat. Attól még tartozhatunk Európához és a nagyvilághoz. De mint magyarok tartozzunk hozzá – ennyi az egész.

Szántó Jenő

Postánkból

Mit csinál a fába szorult féreg?

Dr. Nyiredy Szabolcs okleveles vegyészmérnöktől kaptuk azt a levelet, amelyből idézünk:

„Tisztelt Uraim! Megdöbbenéssel hallottam a Magyarán szólva című műsor egyik adásában az Önök egyik kollégájának szájából ezt a szöveget: *ordít, mint a fába szorult féreg*. Megdöbbenésemben majdnem elengedtem a kormánykereket! Először is: nem láttam még fába szorult férget, és férget nem is hallottam még erős, átható hangot adni. Úgy gondolom, hogy aki be tud mutatni egy *ordító* férget, az természettudományos csodát művel. Másodszor: ha 69 éves emlékezetem nem csal, a műsorban hallott szöveg valóban így hangzik: *nyüszít, mint a fába szorult féreg*. Úgy vélem, kíváncsi voltam a műsorban kijavítani a tévedést.”

Kedves Mérnök Úr! Készséggel visszatérünk e kérdésre, de nem azért, hogy helyesbítsük Szűts László kollégám szavait – ugyanis ő firtatta a Magyarán szólva műsornak Adja a szavát! című kis vetélkedőjében e szöveg legismertebb változatát –, hanem hogy magyarizációt fűzzünk az elhangzottakhoz. A *féreg*, ez a finnugor eredetű szavunk a középkorban nem csupán apró, kártékony élősdit, rovar jelölt, hanem nagy ragadozó állatot, például farkast is. Az említett szövegben ez a jelentése őrződött meg. Márpedig azt bizonyára hallgatónk is elismeri, hogy ha a bolha vagy a poloska nem is, a farkas, bizony, tud ordítani. Egyébként lehet, hogy van a szövegnek *nyüszít* kezdetű változata is. A magyar szólások és közmondások című hatalmas gyűjteményben ez nem szerepel, de akad jó néhány más: *bőg, mint a fába szorult féreg*; *visít, mint a fába szorult féreg stb.*

Még arra kell válaszolnom, hogy hogyan szorult fába egy féreg, azaz hogy egy farkas. Nos, úgy, hogy valamilyen módon csapdába, verembe esik. A fa ebben a szövegben valamilyen farkasfogó eszközt jelent. Hogy ez pontosan milyen volt, azt nem tudjuk, azt azonban igen, hogy voltak s néhol még napjainkban is vannak olyan fából készült vadfogó eszközök, amelyekbe beleszorul a rájuk lépő vadnak a lába. Azt pedig, ugyebár, már nem kell bizonygatni, hogy az ilyen szorult helyzetben lévő farkas csakugyan ordít, mint a fába szorult féreg...

G. L.

Szebasztián és Prüncilla

Töprengés keresztneveink új hullámán

A belgrádi NIN-ben a magyarság történelmi bűneiről olvasok ismét. Aktualizálni leginkább a múlttal lehet, gondolom magamban, miközben a következő bekezdésben arra terelődik a szó, hogy már megint nem férünk a bőrünkbe. Egyre gyengül a cikkíró érvelő ereje, mígnem a „leghatásosabbhoz” érkezik: nyilvánvaló célzást és szándékosságot lát abban, hogy a vajdasági magyarok fiúgyermeküket „gyakran” ma is Árpádra keresztelik.

Éppen ellenkezőleg van! Elvéve találkozom régi magyar nevekkal, sőt még hagyományosabbakkal is alig. Ismerőseim körében inkább a semleges hangzású, úgynevezett nemzetközi keresztnévek lettek a „praktikusak”, hogy írásmódjuk, kiejtésük lehetőleg ne okozzon gondot. Sokan gondolják úgy, hogy „az együttélésből kifolyólag” kerülendők azok a magán- és mássalhangzók, amelyeknek a kiejtése és írása gondot okozhat szomszédainknak. A kisebb-ségi ember, jobb, ha a nevével sem lóg ki a sorból. Ma is előfordul a magyar keresztnév szerbhorvát anyakönyvezése, amiből gyakran az következik, hogy az illető születésétől fogva másként szólítja családjá és másként a hivatalt.

Amíg egy emberöltővel ezelőtt bizonyos keresztnévek túlterheltségéről beszélhettünk (például *Júlia, Katalin, Erzsébet, István, József, János*), addig ma ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk: aki egy kicsit is „ad magára”, még véletlenül sem ezek közül választ; jobb ötletet adhat egy éppen futó filmsorozat, képregény, ponyva. Egyszerűen divat lett rendhagyó neveket választani. Nemrégiben Baranyában (a Drávaszögben) járva, a csecsemők neve felől érdeklődtem. A következőket sorolták fel: *Leonóra, Euridike, Zenóbia, Antonella, Nikolina, Kamilla, Amanda, Teodóra*. Sokat változott a világ odahaza is, nyugtáztam magamban, nem csak a nevekre gondolva.

Mindenesetre szöveget ütött a fejembe, hogy helyi, szűk körű vagy kiterjedt jelenségről van-e szó. Átnéztem a 7 nap című hetilap fél évfolyamában a Szemünk fénye című (megítélésem szerint nem a legszerencsésebb) rovatot. Úgy gondoltam, hogy akarva-akaratlanul a mostani keresztnévadás sajátos tükré, jellemző keresztnévadás. Min-tának azért is jó, mert egészen kis gyerekekről van szó.

Szembevetném, hogy a kisfiúk neve többnyire hagyományos. Érezhető ugyan esetenként az idegen hatás (*Donald, Adrián, Márió, Alexander, Roland*), de mellettük elenyésző a rendhagyó elnevezés (*Etien, Dzeronimo*). Ennek nyilvánvaló oka többek között az is, hogy a szülők gondol-

nak a csecsemő jövőjére is, ne érje őket az iskolában hátrányos megkülönböztetés.

Más a helyzet a kislányokkal, ők annál vonzóbbak lehetnek, minél egzotikusabbak. Csak úgy repülnek az „ellektől” és „illáktól”. Ugyan melyik fiú udvarolna ma szívesen mondjuk egy *Bözszi*-nek vagy *Maris*-nak?! A 7 nap említett rovatában szereplő női nevek háromnegyed része eltér a hagyományosnak mondhatótól. A szolidabb változatok közé tartozik a *Diana, Valentina, Beatrix, Stefánia, Edina, Heléna, Klaudia, Henrietta, Lúcia, Laura, Georgina, Karolina, Bettina, Zsanett, Mirella, Margita, Hermina, Hilda*. Mellettük valamivel extravagánsabb a *Romilda, Rodelinda, Dorotea, Afrodita* és *Lea*. Kifejezetten idegen hatásúak a következők: *Sarah, Ramona, Madeleine*.

Fontos kérdés, amit a példatár felvet, a helyesírás. Sokszor még a szülők sem tudják, hogy az általuk kiválasztott fantázianeveket hogyan írják magyarul vagy éppen az illető nyelven. A legcsúnyább a vegyítés, az öszvér megoldás, amikor félig a kiejtés, félig az idegen írásmód dominál.

Néhány stilisztikai vetületre is felhívnám a figyelmet. Ha egy teljes nevet mint egy vesszort veszünk alapul, annak kétségtelenül vannak stilisztikai vonatkozásai. Radnóti Miklós a Naplójában többször is visszatér a kérdésre: milyen vezetéknevhez milyen keresztnév illik. Örömet leli benne, hogy ilyen időmértékes, tartalmilag is érdekes utcai feliratokat talál: „Csintalan László női szabó, Selyem Eta női divatszalonja, Kopik Lajos cipész”. Ez juttatta eszembe, hogy vidékünkön egy-egy foglalkozást jelölő, klasszikus magyar családnévhez hogyan illeszkedik az *Eszmeralda*, a *Klarissza* vagy a *Fallon*. Egyébként nem elég, ha csupán a keresztnév dallamos, a melódiát a teljes névnek kell „kiadnia”.

Nálunk – tudtommal – nem létezik törvényesített utónév-könyv. A választási lehetőségek tehát korlátlanok.

Végül ne feledkezzünk meg egy pszichológiai, pontosabban tudat alatti szemponttól se, mert talán létezik a névadás lélektana. Mintha a szülők a vágyaikat, alig titkolt fantáziálásukat vésnék bele a névvel a csemetébe. Például egy *Priszilla* nem biztos, hogy szerepelni fog a Moulin Rouge tánckarának első sorában, mint ahogy az sem biztos, hogy egy *Kevin*-ből feltétlenül az országos válogatott csatára lesz. Marad csupán a szándék, hogy a nevek feltétlenül „szépek” legyenek.

Kontra Ferenc
(Újvidék)

Tanulóink stílusérzékéről

A szerzők – negyedéves szegedi bölcsészhallgatók – városunk négy iskolájában adtak egy-egy osztálynak (egy többoldalú felmérés részeként) azonos fogalmazási feladatot: a) egy képet; b) egy képsort kellett tetszésük szerint választott történettel meg-szövegesíteniük. A négy csoport: egy gimnáziumi 3. osztály (20 fő), egy szakközépiskolai 1. osztály (26 fő), egy szakmunkásképző 2. osztály (22 fő) és egy általános iskolai 7. osztály (22 fő).

A minta, mint maguk is jelzik, nem statisztikai értékű, de figyelmeztető tájékoztatást ad. Dolgozatukból ezúttal csupán a *szóhasználat* kapcsolatos tanulságokat közöljük.

Örölnénk, ha mások is tájékoztatnának minket, a lap olvasóit, ha van hasonló felmérésük. (A szerkesztő)

Kérdőívünk két utolsó feladata egy képhez, illetve képsorhoz kapcsolódik. Az erre adott válaszokkal azt szeretnénk felmérni, hogy a különböző iskolatípusokban tanuló gyerekek gondolkodása, fogalmazási készsége milyen szinten áll, mennyiben különbözik egymástól. Tekintsük át a tanulók szóhasználati és stílusbeli szokásait táblázat segítségével!

Intézm.	Gimnázium (17 év)	Szakközép- iskola (15 év)	Szaktanulmány- képző (16 év)	Általános iskola (13 év)
Stílus				
köznapi szavak	30%	60%	36%	45%
hangulatilag pozitívan motivált szavak	51%	26%	31%	55%
zsargon, argó, diák	14%	14%	18%	-
durva szóhasználat	5%	-	-	-
trágár kifejezések	-	-	15%	-
Összesen:	100%	100%	100%	100%

Az első kép esetében mind a négy iskolatípusnál megfigyelhető, hogy az alkotott mondatok szorosan kapcsolódnak a tárgyi valósághoz, a gyerekek annak a közlésére szorítkoznak, amit látnak. Ezt jelzi a köznapi szavak használatának gyakorisága. Ez leginkább a szakközépiskolásoknál érezhető, szinte

senki sem felejt el megemlíteni a kutyát, az esőköpenyes kisgyermeket, az esernyőt, a csikos ruhát. Igaz, hogy ehhez a képhez csak az elevenebb fantáziájú tanulók képesek összefüggő, egyéni történeteket kitalálni, de az adatok azt bizonyítják, hogy a gimnáziumban és az általános iskolában a diákok többsége megtalálja alkotókedvéhez és a szituációhoz illő kifejezéseket.

A középfokú oktatási intézmények közül a gimnázium nyújtja a legszélesebb ismereteket. A nyelvhasználatra ez úgy hat, hogy a gimnazisták több szinonim szót ismernek és használnak, mint más iskolatípusok tanulói. Például azt, hogy a gyerekek kutyával mennek, a következő rokon értelmű kifejezésekkel írják le: *a kutya lohol a nyomukban, nyomukban egy veszett kutya, gazdáját egy kutya követi hűségesen, a kutya a szomszédba tartott a barátnőjéhez*. A szakközépiskolásoknál – noha itt az egyéni szóhasználat nem jellemző – néhányan hangulatilag árnyalt szavakat alkalmaztak, például a *megy* szó helyett írták: *baktat, bandukol, ballag*. A szaktanulmányképző intézetben is akadt jó néhány olyan tanuló, aki gondolatait önálló szókapcsolatok segítségével fejezte ki, például: *a kutya lábai alatt hallatszik a föld elázott cuppanása*. Ugyancsak a szaktanulmányképzőknél talákoztunk két szólásformulával, közmondással befejeződő megoldással: *A kutya ugat, a karaván halad, Kutyából nem lesz szalonka*. Látszik, hogy a tanulók törekednek az eredetiségre, de suttán fogalmaznak. A fogalmazási készség fejlesztésében vannak még pótolni való hiányok!

A második feladat, egy képsor, jobban megindította a tanulók fantáziáját. Mivel semmilyen kommentárt nem fűztünk a képeken látható történethez, igen sokféle megoldás született mind ötletesség, mind pedig megformáltság tekintetében.

A gimnazisták megoldásai között találhatunk párbeszédet, közvetítést, viccet is. Kevés kivétellel férjfeleség viszonyára építettek általában humoros történetet. A szóhasználat ennek megfelelően igen széles skálán mozog. A gimnazistákkal ellentétben a szakközépiskolások közül senki sem alkotott párbeszédet. Több esetben morbid történetet kerekítettek, például narkós feleség, alkoholista férj verekszik, esetleg az egyik megöli a másikat. Ezt a rajzon késsel, olykor „vérrel” is kiegészítették a tanulók,

vagy az apának punkos frizurát rajzoltak. Ezzel tetten érhető az, hogy ennél a korosztálynál az írásbeli stílus mennyire összefügg a vizuális kultúrával. Ezt a vizuális kultúrát jól körvonalazzák kedvenc olvasmányaik, a videó, a képregények, illetve ezek világa.

Az általános iskolások életkoruknak megfelelően életszerű történeteket találtak ki. Többségüknel az alaptörténet arra épül, hogy a lány rossz jeggyel tér haza az iskolából, és az apja haragszik rá. Volt olyan megoldás is, melyben a tanuló Benő és Julis (férj-feleség) szájába adta a szavakat. A kitalált szituációk sokféleségét, ezzel együtt sokféle stílusát jelzi az, ahogy az utolsó képkockán a férfi kezében lévő tárgyat a gyerekek nézték: cipőnek, protézisnek, cigarettának, pénznek, pisztolynak, bizonítványnak, igazgatói intőnek.

Külön ki kell térni a zsargon-, argó-, diáknyelvi elemek, illetve a durva, trágár elemek használatára. Örömről szól, hogy az általános iskolások körében – ha ismertek is ezek a kifejezések – nem használatosak írásbeli megnyilatkozáskor. A középiskolákban viszont a zsargon-, argó-, diákszavak közül mindenhol ismert a *csaj*, *father* (sic!), *pacák*; a

szakközépiskolában előfordult a *zseton* (=pénz), *virul a feje* (=örül), *idegzsoké* (=ideges); a szakmunkásképző-intézetben ezeken kívül megjelent a *pia* (=ital), *torzulni* (=lerészegedni), *mattea részeg* (=teljesen (?) részeg) és a *csá* (=köszönés) szó is.

Ennél sokkal nagyobb problémát jelent a durva vagy trágár szavak használata. A gimnazisták között a *ne pofázz bele* kifejezést írta egy diák. A szakmunkástanulók film- és olvasmányélményeit tükrözi az *ujjalja*, *szopja*, *megbassza az áram*, *bűdös kurva*, *tettes segg* szavakkal leírt trágár megnyilatkozás. A *gyerek* helyett megjelenik a *hülyegyerek*, *faszinger*. Hozzá kell ehhez fűzni, hogy a felmérést a szakmunkásképző intézetben csak fiúkból álló osztályban végeztük, és megmondtuk a tanulóknak, hogy a kérdőívek nem kerülnek tanáruk kezébe. Jobb esetben arra gondolhatunk, hogy a fiúk „produkálni” is akarták magukat előttünk, és mindennapi közlésformájuk nem éri el a trágárság ezen töménységi fokát. Azonban tény: a durvaság tovább erősödik, divatos lett. Ez korjelenség, a mai társadalom egészének problémája is.

Noll Katalin
Zilahi Mariann

Felkészítés a vers- és prózamondásra

Előző számunkban – kényszerű szűkszavúsággal – jeleztük: Tatay Éva előadóművész, főiskolai beszédoktató, Kazinczy-díjban részesült; nem kis mértékben növendékeinek felkészítéséért, akik közül az évek során hatan a Kazinczy-érmesek közé kerültek. – 1990. évi 2. számunkban szempontokat kaptunk tőle a vers- és prózamondó versenyek zsűrizéséhez. Most megkértük: tegye közkinccsé a felkészülésben, s főleg a felkészítésben szerzett tapasztalatait.

(A rovatszerkesztő)

Én magam kiváló művészekről tanultam a beszédet. Makay Margittól, aki talán a legszebben beszélő színésznő volt; Hegedűs Tibortól, a Vígszínház egykori főrendezőjétől; Ascher Oszkártól, akit a magyar előadóművészet megteremtőjeként tartunk számon; néhai férjemtől, Tapasztó Jánostól, a kiváló jellemszínésztől; és ha gyakorlatban nem is, elméletben nagyon sokat Péchy Blankától. A pályára felkészítettek, de akkor még sem *tudatos* beszédtechnikára, sem *tudatos* nyelvhasználatra, sem *tudatos* szövegfeldolgozásra nem fektettünk elég súlyt. (Attól tartok, hogy a két utóbbi a mai színész- és pedagógusképzésben sem került még méltó helyére, a beszédtechnikával valamivel jobb a helyzet, azt – legalább elméletben – elég sok intézményben tanítanak.)

Tízévi színészi múlttal a hátam mögött, amikor felcseréltem a színpadot az előadóművészi

pódiummal, kellett rájönnöm arra, hogy az adott szöveg mélységeinek feltárásához nem elegendő az ösztönös színészi beleérző és átélő képesség, sem a szépen artikulált szövegmondás. Soha nem érzett kíváncsi és izgatott örömet jelentett a felfedezés, hogy mint az egymásba csukható babák, úgy kínálják a mondatok, a szavak is titkaikat, csak meg kell találni megfejtésük kulcsát.

Először – hosszú évekig – zenei módszerekkel próbáltam a szöveg mélyére hatolni. Hasonlóan a komponistához: tempó-, dinamikai-, és előadási jelzésekkel láttam el a vers- és prózaszövegeket; és csak amikor már belső hallással mindent a helyére tettem, fogtam hozzá a hangos tanuláshoz. (A felhasznált szakkönyvek: Dr. Molnár Imre: A magyar hanglejtés rendszere, A magyar énekbeszéd; Kerényi Miklós György: Az éneklés pedagógiája; Dr. Kovács Sándor: Hogyan gyakoroljunk?) Nem volt ez akkor rossz módszer, mert merőben más megközelítésre adott lehetőséget, mint amit addig megszoktam, részmunkaként ma is alkalmazom és alkalmaztatom, ezzel kívánva kivédeni nyelvromlásunk egyik fő okát: a nyelv zenéjének elvesztését.

Megismerve azután Ascher Oszkár, Gáti József és Latinovits Zoltán versmondásról írt

könyveit – vagyis másfajta egyéni módszereket – úgy éreztem, hogy ismét tovább kell lépnem. Erre az is kényszerített, hogy immár a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (majd később a Prológus Színiiskola) beszédművészeti oktatójaként, a növendékeim számára kellett egy jól használható tanulási módszert kigondolnom, felhasználva saját tapasztalataim, meg Fischer Sándor és Montágh Imre addig is használt beszédművészeti könyvei mellett az időközben megjelent beszéd- és nyelvművelő szakirodalmat is.

Feltételezve, hogy növendékeim már tisztában vannak az alapvető beszédtechnikai követelményekkel (helyes beszédlevegzés, megfelelő hangerő, szép kiejtés) – hiszen ezzel kezdtem oktatásukat –, a vers és próza előadására való felkészülésnél jelenleg a következő munkametre szeretném rászoktatni őket, a szöveget hol az **egész**, hol a **részek** felől közelítve meg:

1. Hangtalan, elmélyült olvasás, a szöveg **egészének** a megragadása, az első, legfontosabb benyomás tudati rögzítése.

2. A szöveg sajátkezű leírása. Ennek fontosságát nem győzőm hangsúlyozni, mert jelentősen elősegíti azt a folyamatot, amelyben az írásmű a „magánvaló dologból” „nekünk való dologgá” válik; vagyis a megismerést, a felfedezést, a birtokba vevést.

3. Függőleges tagolás: szólamokra bontás, a szünetek, az alap- és pótlevegő (esetleg lopott levegő) helyének megkeresése és bejelölése.

4. Vízszintes tagolás: a mondat- és szakaszhangsúlyok, a hangsúlyviszonyok meghatározása minden egyes szólamon belül a Beszélni nehéz! körök útmutatásai alapján.

5. Rézsútos tagolás: a befejezett és befejezetlen közlések dallamvonalának, az interpunkció átértékelésének (az előbeszédhez közelítésének) szükség szerinti bejelölése.

6. A szöveg szólamaival való aprólékos munka után – ami nyelvhelyességi szempontból elkerülhetetlen –, ismét az **egész** kerül előtérbe: a behatolás a szöveg struktúrájába. Ennek legfontosabb mozzanatai a szerkezet azon legfontosabb tartópilléreinek – alapvető mondanivalóinak, kulcsmondatainak – a megtalálása, ami nélkül az **egész** nem áll meg. (Nyilvánvalóan ezek lesznek a legnyomatékosabbak.) A „pillérek” belül az „oszlopok” – ismétlődő fogalmak, gondolatritmus, párhuzam, ellentét, fokozás, felsorolás és még ki tudja mi minden! – nyújtanak biztos fogódzókat; ezek a szövegrészek még mindig kiemeltebben szólnak meg, mint a „falazó anyagok”, vagyis a szöveg kevésbé fontos, éppen ezért mellékesen, közbevetetten, legtöbbször gyorsabban elhangzó részei.

Ha a szöveg terjedelme indokoltá teszi, most kerül sor az értelmi-érzelmi nagy egységekre bontásra is.

7. A szöveg talányaiba való további behatoláshoz most már elengedhetetlen az alapvető kérdések feltevése és megválaszolása: ki, kinek, mit, mikor, hogyan, milyen körülmények között, hol, miért, mi célból mondja; mi jellemzi a szerző stílusát, milyen a mű megjelenési formája, milyen asszociációkat ébreszt.

8. A szöveg egészére vonatkozó alaptempón belül a tempó- és ritmusváltások helyének a megtalálása, ugyanígy a dinamikai, magassági és hangszínbeli váltások megfelelő alkalmazása.

9. A munka legszebb része következik: az egész szövegnek, a nagy egységeknek, a mondatoknak, a szólamoknak, a szavaknak egyéni megelevenítése, és a legapróbb részletekig menő cizellálás után ismét az **egésznek** átélt és tudatosan megkomponált felépítése.

10. Az eddigi munka eredményének a rögzítése, begyakorlása, mindig elejétől-végig mondván a szöveget, lehetőleg több héten át. Mire a mű bemutatásra kerül – előadója által újrateremtve –, olyan természetesen kell megszólaltatni, mintha ez az egész munkafolyamat meg sem történt volna, és ott a közönség előtt, abban a pillanatban születne meg.

Szeretném hangsúlyozni, hogy ez nem merev munkamódszer, a lehető legnagyobb rugalmassággal alkalmazom, tekintetbe véve növendékeim képességeit és az előadandó mű nehézségi fokát. A lényeg az, hogy nyelvhelyességi szempontból a lehető legpontosabban, a mű gondolat- és érzelmvilágát mélyen értve és értetve, anyanyelvünk csodálatos zeneiségét is felragyogtatva legyenek képesek a vers vagy próza (megkockáztatom: a színpadi szerep) előadására.

Tatay Éva

Éber szemmel, füllel

E KÉT RAJZ KÖZÖTT NEM KEVESEBB,
MINT ÖT KÜLÖMBSÉG FEDEZHETŐ FEL...

DE VAJON MELYEK EZEK?

(HA ELAKAD FORDULJON A MEGFEJTÉSEKHEZ.)

Öt különbség, azazhogy különbség? Ez valóban kérdőjelet, sőt megrovást érdemel, még ha a szöveg vesszőhibáit nem vesszük is figyelembe! (A Szuper Rejtvenyűségben fedezte föl Deák Ferenc salgótarjáni olvasónk.)

A Bánk bán „állatai”

Köztudomású, hogy a költői nyelv, ki-vált a népköltészet, gyakran él azzal a lehetőséggel, amelyet az állatvilág nyújt a művészi képalkotáshoz. Herman Ottó, a nagy természetbúvár érdekes könyvet is írt ezzel a címmel: Arany, Tompa, Petőfi és a népköltés madárvilága.

Ki gondolná azonban, hogy egy véres történelmi tragédia, a Bánk bán költője is bőven használ művében olyan kifejezéseket, amelyek állatokkal kapcsolatosak? Katona József születésének 200. évfordulóján a drámaíró nevét viselő társaság Kecskeméten megjelentette a Bánk bán-szótárt. Ebből kideríthető, hogy a tragédia 2882 szava között több mint 30 olyan van, amely az állatvilággal kapcsolatos.

Legtöbbjük természetesen emberi tulajdonságok érzékeltetésére szolgál. Biberách az élvhajhász Ottót „keszeg, sovány fiú”-nak nevezi; Gertrudis királyné az önérzetes Melindát „kis majom”-nak titulálja, amikor az szerinte sértően viselkedik. Ez utóbbiból a lebecsülő megvetés érezhető, ám Katona a mű más helyén az állatfajnak egy másik tulajdonságára épít, amikor Petur az idegeneket utánzó magyar urakra ezt mondja: „Bizon Majom mind”. Ugyanígy lesz a műben a sárkány a veszély, a hangya vagy a szúnyog a jelentéktelenség, a kígyó a csábító kifejezője. Ez utóbbi név is előfordul egy másik tulajdonság hordozójaként, amikor Bánk a csipősen, igazán „fullánkosan” fogalmazó Izidóra szavait így jellemzi: „Kígyói Nyelv”. Érdekes megfigyelni, hogy ugyanilyen egyéni szóalkotással fejezi ki Biberách Izidóra fecsegő-locsogó természetét: „szajkói nyelv”. A kegyetlenség fogalmára két ilyen különleges, alkalmi szóösszetétel található a műben: „hiéna-szív”, „tigris-anya”.

Igen jellemzőek Katona nyelvében az ellentétek érzékeltetésére alkalmazott képek. Amikor Ottó Biberáchtól az írást érdeklődik, sikerült-e üzenetével Melindát megtalálnia, a ravasz „lézengő ritter” így felel: „Találtam – a galamb helyett orosz-lánt”; amivel arra céloz, hogy nemcsak a gyöngye asszony, hanem a veszélyes férj is a közelben van. Petur is ilyen képes beszéddel különíti el a királyné idegenmajmoló vendégeit a békétlenkedőktől: „úgy kívánnak / a többi Lévnyalók közül, miképpen / egy Medve több vakondokok közül”. (Milyen jellemző Katona eredeti helyesírásában a nagy kezdőbetű is!) Ebben az udvari lakmározásban megint az állatvilágból származó kifejezéssel ábrázolja a haszonleső főurakat: „egy jól megterítette / asztal Legyekbe nem szűkölködik”. Sőt az alapmetaforát így építi tovább a költő: „Ezek donognak, és lehet talán, hogy / a titkom is kidonganak”.

Befejezésül egy témánkba vágó szólás nagy nemzeti drámánk szövegéből: „Csóka csóka társának szemét / ki nem kaparja”, vagyis: az azonos rangúak és érdekűek összetartanak.

Mindez adalékul szolgálhat Arany János véleményéhez: „Különös teremtettség volt ezé a Katonáé; bámulatos, ...hogy tudott ennyi számítással – költeni.”

Beke József

(A Bánk bán-szótár „343 lap; ára 400 forint+postaköltség 9» utánvétellel megrendelhető: Bánya Júlia Gimnázium, 6000 Kecskemét, Nyíri út 11.)

„...a hazai nyelvet a legfőbb tökéletességre vinni”

– Sátoraljaújhely, 1991. november 8–10. –

Ez a törekvés jellemezte azt a háromnapos seregszemlét, amelynek hivatalos neve: az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny országos döntője. Ünnepe volt ez a tizenkilencedik alkalom azért is, mert bővült a versenyzők köre: most már hagyományosan köszönthetjük a határainkon túlról érkezett vendégeinket, az erdélyi, a felvidéki és a vajdasági tanulókat és kísérő tanáraikat.

A verseny első napján az írásbeli feladatokat oldották meg a versenyzők, jó közepes eredménnyel. A második napon szóbeli szereplésükre került a sor. Négy téma közül választhattak: 1. 160 éve halt meg Kazinczy Ferenc (megemlékezés a széphalmi sírnál), 2. EXPO (vitaindító a világkiállításról), 3. Ha én lennék felnőtt... (válasz egy körkérdésre), 4. Kirándultunk a Bodroghözbe (élménybeszámoló). Az első témát leszámítva a következő három majdnem egyforma arányban nyerte meg a versenyzők tetszését. Rokonszenves gondolatokat fogalmaztak meg becsületről, munkáról, szülői magatartásról, szerepről. A fogalmazás tovább tökéletesítendő, a beszédmódot pedig még mindig több esetben a motyogás jellemzi, ebből következik a nem elég tiszta kiejtés; a gesztusos mint kiegészítő elemeiről pedig szinte teljesen megfeledkeztek az előadók.

A rendezvény értelmét és jelentőségét mégsem a részleteken kívánatos mérni, hanem azon: milyen nagy nevelő hatás rejlik benne, milyen összetartó erőt jelent a jövő számára ifjúságunk tudatában a „részekre szaggatottságban” – amint azt dr. Kálmán Attila államtitkár és Katona Rezső, a város polgármestere is hangsúlyozta ünnepi beszédében.

A következő versenyzők kaptak emlékplakettet és pénzjutalmat:

Bajusz Beáta, Zsolnay Vilmos Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző (Pécs); Biacsi Dávid, Svetozar Markovic Gimnázium (Szabadka); Bocskorás Andrea, Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium (Kassa); Bognár Andrea, 524. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet (Nagyatád); Ivaskó Livia, III. Béla Gimnázium (Baja); Keserű Imre, Karacs Ferenc Gimnázium és Ruhaipari Szakközépiskola (Püspökladány); Koczka Márta, Gyors- és Gépipari Szakiskola (Komárom); Kohuth Gabriella, Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium (Kassa); Kóvári Andrea, Fényes Elek Közgazdasági Szakközépiskola (Budapest); Kurucz Anita, Fáy András Közgazdasági Szakközépiskola (Miskolc); Laczkó Szilvia, Szent István Gimnázium (Budapest); Martos Levente, Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium (Esztergom); Molnár Ildikó, Táncsics Mihály Gimnázium (Siklós); Molnár János Zsolt, 13. Sz. Csonka János Műszaki Szakmunkásképző Intézet (Budapest); Oláh Mihály, Bartók Béla Líceum (Temesvár); Pálfi Katalin, Eötvös József Gimnázium (Tata); Rigó György, Bebrits Lajos Szakközépiskola (Szeged); Szabó István, 108. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet (Debrecen); Szabó Katalin, Kereskedelmi Szakmunkásképző (Nyíregyháza); Szalai Csilla, Kossuth Lajos Gimnázium (Sátoraljaújhely); Szick Sándor, Bajáki Ferenc Szakmunkásképző Intézet (Budapest); Tőke László, Deák Ferenc Szakmunkásképző Intézet (Budapest); Vancsura Anita, III. Béla Gimnázium (Baja); Zana Attila, 606. sz. Klapka György Szakmunkásképző Intézet (Jászberény).

Különdíjat ajánlottak fel még a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, az Anyanyelv- és Szóhasználati Szövetsége, a Kazinczy Ferenc Társaság, a Sátoraljaújhelyi Diákok Baráti Köre, Monok Nándor vállalkozó és Ersemlyén küldöttsége.

A bírálóbizottság javaslatára Sátoraljaújhely város önkormányzata emlékplakettjét adományozta két olyan szaktanárnak, akik ismételt eredményesen készítették fel tanítványaikat: Keppel Gyula, Bajáki Ferenc Szakmunkásképző Intézet (Budapest); Módos Györgyné, III. Béla Gimnázium (Baja).

Graf Rezső

Középiskolások helyesírási versenye Gyulán

Célkitűzés és versenyforma

A gyulai Erkel Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola magyar szakos tanárai 1987 őszén fogalmazták meg és juttatták el Békés megye valamennyi középiskolájába felhívásukat, amelyben helyesírási versenyre hívták a megye legjobb helyesírót.

Tettük ezt azért, mert „a helyesírás gyakorlati nyelvismeret” (Szende Aladár), a hibátlan nyelvi megformáltság alapja a világos gondolatnak, valamint írásunkban is benne kell rejtőznie anyanyelvünk iránti tiszteletünknek.

Célunk az volt, hogy idővel minél több diákot megmozgassunk, bevonjunk a versenybe. Ezért fontosnak tartottuk, s tartjuk ma is az iskolai, városi (kerületi), megyei elődöntők megszervezését.

1988-ban és 1989-ben csak Békés megyeiek versenyeztek. Majd 1990-től a versenyzők (a szakmunkásképző intézetek diákjai is csatlakoztak) és a versenyző megyék köre is kiszélesült. 1990-ben öt alföldi megye (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar), majd 1991-ben a Dunán innen valamennyi megye bekapcsolódott versenyünkbe.

A verseny két írásbeli fordulóra épül: 1. helyesírási feladatsor megoldása; 2. tollbamondás írása.

A felkészülés alapja „A magyar helyesírás szabályai” című könyv (1984).

Az elődöntők során minden iskolában, megyében ugyanazt a feladatlapot és tollbamondást oldják meg a tanulók. Ezeknek összeállítását és az adott helyre való eljuttatását az Erkel Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola tanárai végzik.

A helyesírási verseny ügyének pártfogói, a „szárnybontogatóstól” kezdve, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanárai: Rozgonyiné dr. Molnár Emma és dr. Nagy János. Ők azok, akik segítik munkánkat, a regionális döntők anyagát összeállítják, s a zsűri munkájában is részt vesznek.

A dolgozatok javítását külön „javítóbrigád” végzi.

A versenyzők sorszámmal versenyeznek, kilétük felfedése csak az eredményhirdetésekor kerül sor.

A versenyzők iskolatípusok szerinti kategóriákban indulnak, éppen ezért differenciáljuk a feladatsort, a tollbamondás azonban mindenhol azonos.

Az egyes fordulók feladatairól

A tollbamondás a helyesírási készség fejlesztésének és a készségszint mérésének legismertebb, leggyakoribb módja. A versenyeken a „desszert” szövegek a legtipikusabbak: jócskán feldúsítva, gazdagítva egy-egy köznyelvi gondolatmenetet speciális, problematikus formákkal.

A helyesírási feladatsor 7–13 feladatot tartalmaz. Vegyes szerepelt eddig bennük az elem-, a mondat-, a szövegszintű típusfeladat. 1989-től hibajavítást, valamint a kreativitást és nyelvrészt együttesen próbára tevő feladatot is találunk a döntőben.

A feladatsor összeállításakor évről évre a helyesírás egyik részrendszere kap főhangsúlyt: a földrajzi nevek, a rövidítések és mozaikszók, a külön- és egybeírás, az elválasztás stb.

A tollbamondás megoldására 30 percet, a feladatlapra 90 percet kapnak (maximum!) a tanulók.

Összegezés, kitekintés

Az eltelt időszak eredményei azt bizonyítják, hogy felhívásunkat egyre szélesebb körben fogadják el, szívesen csatlakoznak más megyék iskolái is versenyünkhöz.

Tapasztalataink szerint ez a verseny hozzájárult az 1984-es akadémiai helyesírási szabályzat megismertetéséhez. Úgy érezzük, hogy a feladatok anyaga felhasználható az érettségi helyesírási standard kidolgozásában. Maga a verseny pedig széles körben fejlesztette a középiskolások és a pedagógus kollégák nyelvhasználatának tudatosságát, emelte a széles közvélemény nyelvi érzékenységét.

Szeretnénk, ha az elkövetkező években Magyarország legjobb középiskolások helyesírói találkozna az Erkel Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola által meghirdetett országos döntőn. Addig is „bázisiskolai” rendszer kidolgozásán fáradozunk. Örömmel vennénk, ha a különböző megyékben egy-egy iskola vállalná ezt a nemes feladatot, s a megyei elődöntőket megrendezné.

Reméljük, hogy a keleti határszáron lévő Gyula városa a magyar nyelvművelés újabb központja lesz.

Szabóné Nagy Magdolna

Erkel Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola
5700 Gyula, Kossuth tér 5.

Anyanyelv-oktatási napok Egerben 1992. július 6-tól 10-ig

A páros évenként hagyományosan rendezett „napok” gazdája az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, rendezői rajta kívül a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az Anyanyelv-alkotók Szövetsége. Résztvevői az ország jelentkező magyartanárai; előadói pedig tudományos kutatók, a felsőfokú tanárképzésben részt vevő oktatók és az anyanyelvi nevelésben érdekelt pedagógusok köréből kerülnek ki.

A „napok” központi témája – az 1990. évi konferencián elfogadott javaslat szerint is – a szövegszerkesztés, szövegalkotás. A témát a közoktatás valamennyi iskolatípusára tekintettel fogjuk feldolgozni.

Az eddig szokásos és bevált módon – plenáris és szekciós ülések lesznek. Ez utóbbiakon tapasztalatcserét, vitát tervezünk, és javaslatokat várunk.

A program részterületeiről a plenáris ülésen összefoglaló előadás hangzik el, és a téma természetéből adódó korreferátumok kapnak helyet.

A program főbb témái:

1. A szöveg megértésének lélektani feltételei; az olvasástanítás fokozatai, módszerei minden iskolafokon.

2. Szövegek reprodukálásának (felolvasásának, elmondásának) kérdései: a felkészülés, majd a hangosítás a tartalmi és formai (szépírási) kívánalmak érvényesítése végett.

3. A szövegalkotás (fogalmazás) problémái mind a szóbeliség, mind az írásbeliség területén: a szöveg konstrukciójára, grammatikájára, szemantikájára (jelentéstani megoldásaira) nézve fontos követelmények mind a szövegalkotói szándékra, mind a szerkesztésre, mind a stílusra és retorikára tekintetbevételével. Különbségek az élőnyelvi és az írott nyelvi forma között, s az e kettősségből fakadó különbségek következményei a normatívákra vonatkozólag.

4. Az élőbeszédbeli szöveg egyfelől, az írásbeli szöveg másfelől; a prozódiai sajátosságok, illetőleg a helyesírási megoldások (központosítás, közbevetés és idézés „jelölése”, rövidítések stb.) megvilágítása és normatívái.

5. A tankönyvi szövegek megítélése a tanulhatóság szempontjából. A megjelenő tankönyvek nyelvi-szövegveténi előzetes lektorálása mint a tantárgyi kereteken túlmutató, szükséges kíváncsi és tevékenység.

6. Az „órán és iskolán” kívüli, mozgalmi jellegű tevékenység helyzete, programja.

7. Az oktatási törvény parlamenti elfogadásával előálló új helyzet következményei az iskolai anyanyelv-alkotás és -oktatás jövőjére nézve. A konferencia állásfoglalása ezen túl a nevelőképésnek mind elméleti, mind gyakorlati feladatairól, egyben a továbbképzés szerepéről és intézményes formáiról.

A rendezők

Pontozó

Mindenekelőtt az 1991. évi 3. számban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. *Mit mondott Petőfi?* 1. Száj-zár. 2. Koponya. 3. Szigorú. 4. Sorozás. 5. Csataló. 6. Kamarás. 7. Csendes. 8. Kímélet. 9. Alapfok. 10. Özönvíz. 11. Egyenlő. 12. Jóakaró. A középső oszlopból kiolvasható Petőfi-követelés: Jogot a népnek (A nép nevében című versből).

II. *Író és műve.* 1. a) Ha; b) Tárgy; c) ő-ző. 2. a) He; b) li-án; c) -e. Határ Győzőnek, a Wimbledonban élő jeles írónak Heliáne című regénye 1947-ben jelent meg először, majd most, az 1991-i könyvheti.

III. *Egy közmondást keresünk!* 1. Jobbkéz-szabály. 2. Mahagóni. 3. Egykori. 4. Vezekel. 5. Rébusz. 6. Minta. 7. Holocén. 8. Napa. 9. Egyszázbélű. 10. Túros. 11. Zokog. A keresett közmondás: Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök.

IV. *Musztafa, Karafa és az akasztófa.* 1. Ezüstlánc. 2. Selyemsál. 3. Zugtőzsdé. 4. Tömény (vagy tiszta) sav. 5. Ennyiféle. 6. Részvétel. 7. Hálószooba. 8. Ásványtan. 9. Szülőföld. Az író: Eszterhás (István), lakóhelye: Cleveland. Ezzel a feladatunkkal akaratunk ellenére alaposan megtréfáltuk olvasóinkat, ugyanis a keresett szavak beírására szolgáló ábra hibásra sikerült: meghatározásonként kilenc betűjegynyi helyet kellett volna tartalmaznia, ám az ábrán csak nyolcat találunk. A hibát látva azonnal elhatároztuk, hogy azok megfejtését is elfogadjuk, akik ezt a feladatot nem oldották meg, a többi rejtvényt azonban hiánytalanul megfejtették, de azután láttuk, hogy nincs is szükség külön engedményre, mivel a sorsoláshoz belépőjeggyel szolgáló 75 pontot a IV. feladat nélkül is el lehetett érni. A legnagyobb meglepetés pedig akkor ért bennünket, amikor a beérkezett mintegy 160 megfejtést tekintettük át, s legnagyobb örömünkre azt láttuk, hogy a megfejtők csaknem háromnegyede a megtevesztő ábra ellenére is rátalált a helyes megoldásra. Le a kalappal

olvasóink leleményessége előtt! Egyúttal pedig elnézést kérünk e szándéktalan próbátételért.

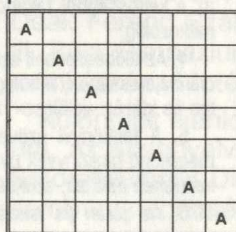
V. *Széchenyi István a nyelvről.* Az anyanyelv tökéletesítése – mert az által a nemzeti jó nőttőn nő – kötelezettségeink egy legfőbbike.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a szükséges 75 pontot, a következőknek kedvezett a szerencse: Bezák Tamás, Pécel, Isaszegi út 26/A (2119); Boga Miklós, Szeged, Vértói u. 4. (6724); Csillik Mihály, Szeged, Madách u. 2. II. 5. (6721); Donácsi Gyuláné, Budapest, Benczúr u. 39/A. II. 6. (1068); Gyulaváriné Patthy Anna, Sopron, Csengery u. 47. II. (9400); Holczer József, Kecskemét, Jókai u. 1. (6000); Kocsis Ágnes, Budapest, Zalaegerszeg u. 162. II. 22. (1194); Kovácsné Doroszlai Ágnes, Szolnok, Kun Béla krt. 5. VI. 6. (5000); Pocsai Julianna, Budapest, Bem rkp. 56. I. 9. (1027); Wagner Alfréd, Budapest, Attila u. 150. (1047). Nyereményükhöz, amelyet postán kapnak meg, ez úton gratulálunk.

* * *

A Pontozó új feladatai

I. *Hétszer-hét.* Mivel olvasóink, úgy tapasztaljuk, megkedvelték ezt a fajta játékot, ismét közreadunk egyet. Az ábra helyes kitöltése, azaz a meghatározásoknak megfelelő szavak beírása után úgy tessék átrendezni a sorokat, hogy az A betűk helyén átlósan egy konyhai eszköz neve legyen olvasható. A helyes megfejtés 15 pontot ér.

1. Csonkít
2. A lakás hasznos dísze
3. Italmérő
4. Megyénk
5. A kutya teszi
6. Nyíregyháza környéki településünk
7. Citera

II. *Csacsipacsi foglalkozásokkal.* Ugye, ismerik olvasóink a csacsipacsi nevű játékot? Megadott meghatározások alapján olyan szókapcsolatokra kell ráta-

lálniuk a megfejtőknek, amelyek csak kezdőbetűjükben térnek el egymástól, egyébként meg-egyeznek. Jó példa erre magának e játéknak a neve is, számár-kézfogas: csacsipacsi. Az itt kö-vetkező meghatározásokra kivétel nélkül olyan jelzős szószerve-zetekkel kell válaszolni, amelyek-ben a jelzett szó egy-egy foglal-kozás. A megoldás akkor hibát-lan, ha az első szavak kezdőbe-tűi, felülről lefelé olvasva egy ma-gyar község nevét adják. A szó-párok mellé ezt a helynevet is tessék odaírni! A megfejtésért 20 pont jár.

1. Bírói eljárást folytató eladó:
2. Jelt adó vasmunkás:
3. Állását a jövőben betölteni nem kívánó hírolvasó:
4. Ügyiratok besorolását végző nevelő:
5. Kesergő játékvezető:
6. Ismétlőpisztolyos kereskedő:
7. „Apostoli” lábbelit viselő emelőgép-kezelő:
8. Tsókoló(!) kórházi dolgozó:
9. Fékeveszetten dühös mezőőr:
10. Kronométer-szakember menyasszonnyal:

III. *Egy bibliai szállóigét kere-sünk.* Olvasóinknak ahhoz, hogy meg is találják a szállóigét, helye-sen kell felelniük az itt következ-ő meghatározásokra, majd utána összeolvasniuk a válaszul beírt szavak élén álló szótagokat. Megfejtése 20 pont. Jó keresést!

1. Tűzálló ásvány:
2. Templomi esti ájtatosság:
3. Hibás termék:
4. Radioaktív elem:
5. Ősi kultúrájú indián nép:
6. A bőség mesebeli országa:
7. Hizlalt ökor:
8. Űrmérték:
9. Sztriptíz:
10. Egykori szűrőfegyver:
11. Japán köntös:
12. Akinek mások gazságaért kell vezekelnie:
13. Zsíros termőtalaj:
14. Hüvelyes növény:

IV. Idegen szó – magyar szó.

Rejtvényünkben nem azért firtatjuk az itt következő ismert és elég gyakran használt magyar szavak idegen megfelelőjét, hogy ez utóbbiakat ajánljuk. Ellenkezőleg! Éppen azt szeretnénk, ha e divatos idegen szavak helyét is, ahol és amikor csak lehet, anyanyelvünk szavai foglalják el. Rejtvényünkkel ennek megfelelően azt igyekszünk tudatosítani, hogy ennek vagy annak az agyonhasznált idegen szónak mely magyar szavak felelnek meg. Ha olvasóink a feladat első részével végeztek, azaz megtalálták a keresett idegen szavakat, akkor még egy teendőjük lesz: írják le a meglett idegen szavakat egymás alá olyan sorrendben, hogy a kezdőbetűkből egy készülék idegen neve legyen kiolvasható. Mi ez a szó, mi a magyar megfelelője? (Megfejtése 18 pont.)

1. Jellem, jellegzetesség;
2. Időszérű;
3. Fejlődés, haladás;
4. Kettős, vagylagos;
5. Megszorítás, korlátozás;
6. (Áru)kivitel;
7. Életlehetőség, megélhetés;
8. Piacszervezés;
9. (Ki)művelt, kifinomult;

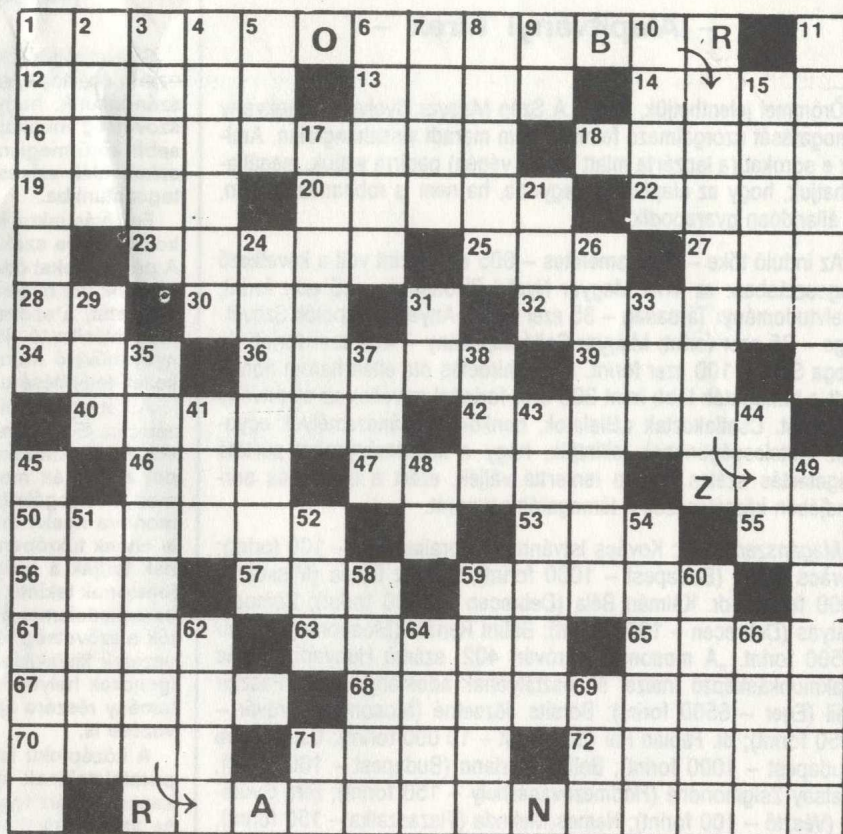
V. Bodor Pál a nyelvről. Keresztrejtvényünk fő soraiban Diurnusnak, azaz a közéleti és írói tevékenységéről egyaránt ismert Bodor Pálnak egy tavalyi újságcikkéből idézünk egy megszívlelésre érdemes gondolatot. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 25 pont.)

* * *

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 98 pont, de 80 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen a sorsolásban, és egy-egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megfejtését 1992. június 15-ig kell beküldeni címünkre: (ELTE, Tanárképző Főiskolai Kar, 1075 Budapest, Kazinczy u. 23-27.) Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó szórakozást kívánnak a rejtvények készítői:

Doroszlai Elekné (II.)
Láng Miklós (I., IV.)
Neumann Edit (III.)
Schmidt János (V.)

NEM VITATJUK

VÍZSZINTES: 1. Bodor Pál megállapításának kezdete; folyt. a függ. 35. sz. sorban. 12. Szénrakodó munkás is használja. 13. Fordítva is abba az irányba! 14. Pehely. 16. Koholmány az ilyen vád. 18. Kotróhajóval tisztítják. 19. Kádár ...; székely népballada. 20. Ófrank eredetű férfinév. 22. Délceg. 23. Odáig. 25. Hírszerző. 27. Öröklődési anyag. 28. Középen aláhúzó! 30. Klubigazolványa van. 32. Elmerül ábrándos gondolataiban. 34. Perzsa uralkodói cím. 36. Nyugat-afrikai állam, Accra a fővárosa. 39. Borókapálinka. 40. Vét a kézilabdázás egyik szabálya ellen. 42. A rügyfakadás évszaka. 46. Novi ...; Újvidék. 47. A csehovi három nővér egyike. 50. A végén kapott szám a hányados. 53. Török és vatikáni autók jelzése. 55. Maudlit büvölő óriáskígyó. 56. Batu is ez volt. 57. Címermadár. 59. Drágakövek mérésére használt tömegegység. 61. Szerzetesközösség vezetője. 63. A dinamit feltalálója (Alfred, 1833–1896). 65. Malacnév. 67. Tennivaló. 68. Kék héjú szőlőből készül. 70. Község Fejér megyében, Simontornyával szomszédos. 71. Sovány, erőtlén ló. 72. Pápaszemes kígyó.

FÜGGŐLEGES: 1. Fémöntő gépnek a negatív formát magában foglaló része. 2. Délnyugati megyénk. 3. A húszas évek kiváló labdarúgója (Zoltán). 4. Halovány arcú. 5. Tizen Túliak Társasága, rövid. 6. Balkezes, régi, népies szóval. 7. Rendet hagy maga után! 8. Ritka férfinév. 9. Ezen a napon. 10. Sóvárog. 11. 3/4-es ütemű páros tánc. 15. Az Ilona egyik rokon neve. 17. Bajosan. 21. Szörnyalak. 24. Duzzadás. 26. Ruhát elkészít. 29. Erős indulatot kifejező szó. 31. Kegyed. 33. Mária, becézve. 35. A megállapítás második, befejező része. 37. Évi párja! 38. Autóvezetőket képző intézet. 41. Főnévképző. 43. Jogász, politikus (József, 1896–1974). 44. Kőkori leleteiről ismert falu Pécs közelében. 45. Jócskán elmaradt az élbolytól. 48. A tetejére. 49. Sürgöny. 51. Hangoskodik a vadkacsa. 52. ... Marino; törpeállam. 54. Erődítmény megmaradt része. 58. Sohanapján. 59. Égtáj. 60. ...kevesbé; annyira-amennyire. 62. A nyomás elavult mértékegysége. 64. Kisebb sérülés a bölcsődében. 66. A fazékban zubbog. 69. Talajművelő eszköz. 71. A gallium vegyjele.

Schmidt János

A Szép Magyar Nyelvért

– Alapítványi hírek –

Örömmel jelenthetjük, hogy „A Szép Magyar Nyelvért” alapítvány támogatását szorgalmazó felhívás nem maradt visszhangtalan. Amikor e sorokat (a lapzárta miatt január végén) papírra vetjük, megállapíthatjuk, hogy az alapítvány vagyona, ha nem is robbanásszerűen, de állandóan gyarapodik.

Az induló tőke – mint ismeretes – 605 ezer forint volt a következő megosztásban: az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága – 35 ezer forint; Nyelvtudományi Társaság – 35 ezer forint; Anyanyelvpolók Szövetsége – 35 ezer forint; Magyar Sajtóalapítvány – 400 ezer forint; dr. Grega Sára – 100 ezer forint. A meghirdetés óta eltelt három hónap alatt a támogatók több mint 300 ezer forinttal növelték az alapítvány vagyonát. Csatlakoztak vállalatok, bankok, magánszemélyek egyaránt. Kötelességünknek tekintjük, hogy a kezdeményezést pártoló magatartás széles körben ismertté váljék, ezért a beérkezés sorrendjében közzétesszük a támogatók névsorát.

Magánszemélyek: Kovács Istvánné (Sátoraljaújhely – 100 forint); Kovács Mária (Budapest – 1000 forint); Soltész Gyula (Miskolc – 7000 forint); dr. Kálmán Béla (Debrecen – 5000 forint); Somogyi Mátyás (Debrecen – 1000 forint); Bálint Renáta (Mosonmagyaróvár – 500 forint. „A mosonmagyaróvári 402. számú Hunyadi Mátyás Szakmunkásképző Intézet III. osztályának adománya”); dr. Pásztor Emil (Eger – 6500 forint); Borsits Józsefné (Mosonmagyaróvár – 1050 forint); dr. Fábián Pál (Budapest – 10 000 forint); Csatár Imre (Budapest – 1000 forint); Bollák Mariann (Budapest – 100 forint); Dratsay Zsigmondné (Hódmezővásárhely – 150 forint); Bíró Gyuláné (Vésztő – 100 forint); Nemes Melinda (Tiszaszalka – 150 forint); Kovács Béláné (Jászárokszállás – 500 forint); Szemők Balázs (Ceglédbercel – 1000 forint); H. Tóth Tibor (Szeged – 100 forint); dr. Deme László (Budapest – 8000 forint); Bánffy György (Budapest – 5000 forint); Tasnádi Aladárné (Budapest – 100 forint); Matuz Péterné (Budapest – 340 forint); Petőcz István (Budapest – 5000 forint); Szigetvári Árpádné dr. (Budapest – 5000 forint); R. Egy Dóra (Ajka – 500 forint); Reményffy László (Eger – 500 forint); Gulyás Mihály (Budapest – 600 forint); Antalné Szabó Ágnes (Dunaharaszti – 200 forint); Jahn Istvánné (Mecsekpölöske – 300 forint); Szöllősy Erzsébet (Tata – 200 forint); P. Csige Katalin (Nyíregyháza – 300 forint); Gáspár Istvánné (Budapest – 400 forint); Fórisné Kalós Éva (Budapest – 500 forint); Bachát László (Nyíregyháza – 1000 forint); dr. Benkő Loránd (Budapest – 10 000 forint); Horányi György (Budapest – 3000 forint).

Vállalatok, intézmények: Népszabadság Rt. (20 000 forint); Radnai Béla Közgazdasági Szakközépiskola (9700 forint. „Az iskola tanterületének, adminisztratív, technikai dolgozóinak és 11 osztálya tanulóinak adománya”); OTP XIII. kerületi fiók (1000 forint); Fővárosi Önkormányzat Kossuth Lajos KSZKI (1500 forint); Táncsics Mihály Gimnázium (Siklós – 2000 forint); 5. sz. Óvodai Körzet dolgozói (Győr – 1050 forint); Herman Ottó Gimnázium (Miskolc – 1100 forint); Hungarocoop Rt (10 000 forint); Magyar Külkereskedelmi Bank (200 000 forint); Práter Utcai Általános Iskola (Budapest – 600 forint); Mező Imre Szakmunkásképző Intézet (Budapest – 1120 forint); Kossuth Nyomda (Budapest – 10 000 forint).

* * *

(Az adakozók névsorának közlését folytatjuk. – Az iskolák – első sorban a kéréteik közt működő „Beszélni nehéz!”-körök – számára külön felhívást tett közzé a budapesti Radnai Béla Gép- és Gyorsíró Szakiskola és Közgazdasági Szakközépiskola négy tanulója és egy tanári beszédművelő köre; – mint az adakozók listája mutatja: nem is eredmény nélkül. – A szerk.)

A kuratórium megbízásából:

Maróti István

Az Anyanyelvpolók Szövetsége pályázatának eredményéről

Szövetségünk az elmúlt évben ifjúsági pályázatot hirdetett „Mit várok az Anyanyelvpolók Szövetségétől?” címmel. Az volt a szándékunk, hogy ez úton is kapjunk javaslatokat, ötleteket a szövetség munkájának gazdagításához, tevékenységének szélesebb körű megismertetéséhez, s hogy találjunk olyan munkatársakat, akik szívesen bekapcsolódnának megalakítandó ifjúsági tagozatunkba.

Felhívásunkra két egyetemi hallgató és tizenkét szakközépiskolás, illetve szakiskolás tanuló nyújtott be tizenkét pályaművet. A pályázatokat öttagú bizottság bírálta el. Mérlegelte, hogy a dolgozatok írói milyen mértékben ismerik az anyanyelvi nevelés mai helyzetét, a szövetség szerepét és feladatait, milyen konkrét és megvalósítható javaslatokat tettek a szövetség hatékonyabb nyelvművelő munkájára, de figyelemmel volt a dolgozatok szerkezeti felépítésére, megfogalmazásuk igényességére is.

A két egyetemi hallgató szakszerű, különösen értékes dolgozatot írt. Egy felmérés tapasztalatai nyomán, melyet középiskolások és szakmunkástanulók körében végeztek, reális helyzetképpel alapozták meg javaslatukat. Maga a kép eléggé szomorú, mert a vizsgálatba bevont tanulók nyelvi műveltsége, jobban mondva nyelvi műveltlensége lehangoló. A szövetség teendőit is ennek tükrében fogalmazták meg: így többek között alapvetőnek tartják a szülők, a pedagógusok, az óvónők mozgósítását, fontosnak tekintik a mozgalom kiterjesztését az egészségügyre, a kereskedelemre és a szolgáltatás területére. Igen figyelemre méltók a szövetség felépítésére, területi, megyei, megyei városi szervezetek kialakítására, az iskolák bekapcsolására tett javaslatok. Igencsak helyes kezdeményezésként értékelhető a széles közvélemény részére ajánlott nyelvi szaktanácsadó szolgálat megszervezése is.

A középfokú iskolás pályázók életkoruknak és szerényebb tapasztalataiknak megfelelően az iskolai oktatással, neveléssel kapcsolatban fogalmazták meg véleményüket, elképzeléseiket, és az Anyanyelvpolók Szövetségének szervezeti és propagandamunkáját érintő észrevételeket tettek.

Az oktatással összefüggésben a beszédművelés és a helyesírás intenzívebb tanítását, nyelvművelő órák beállítását szorgalmazták, több tanórán kívüli foglalkozást, nyelvi versenyt és több anyanyelvi tábort szeretnének. Legyenek nyelvvédő napok az iskolákban, és az iskolák is ünnepeljék meg a magyar nyelv hetét!

A szövetség munkájával kapcsolatban eredményesebb hírvét, nagyobb propagandát, szórólapokat, hirdetéseket, plakátokat, a rádió és a televízió hatékonyabb bekapcsolását javasolták. Hiányolták, hogy nincs a szövetségnek eseménynaptára. Helyes lenne, ha szövetségi napokat, kirándulásokat, olykor koncertet is rendeznének.

Helyes és jogos az egyik pályázó azon javaslata, hogy a szövetség elnökségében legyen a diákságnak is képviselője. Szívesen vennék, ha megalakíthatnák a fiatalok nyelvi klubját, ha az Édes Anyanyelvünk című folyóirat életszerűbbé válna, több riportot, interjút, fejtörőt várnának. Forduljon a folyóirat az ifjúság felé!

Fontosnak tartják a határainkon túli magyar diákokkal való kapcsolattartás erősítését, bekapcsolásukat az itteni anyanyelvi versenymozgalmakba.

A dolgozatok értékelése után a bírálóbizottság úgy vélekedett, hogy a pályázat meghirdetése helyes volt, mert bár a vártnál kevesebben vetették papírra a szövetség munkájának jobbításával kapcsolatos gondolataikat, de akik vállalkoztak erre, bizonyították, hogy ismerik és értik anyanyelvünket és mai problémáit, hogy valamennyien szeretik édes anyanyelvünket, hogy elkötelezettjei ápolásának, pallérozásának, és ebből a meggyőződésükből születtek az anyanyelv ügyéért felelősségteljes vélemények és javaslatok.

A pályázat eredménye

Kiemelt díjazásban, 5000 Ft pénzjutalomban részesült Noll Katalin és Zilahy Mariann, a Szegedi József Attila Tudományegyetem III. éves hallgatója.

A középfokú iskolások mezőnyében: Bogár Katalin 3000 Ft, Lugosi Timea 2500 Ft, Mohl Brigitta 2000 Ft, Krafcsik Éva 1500 Ft, Bánhegyi Judit 1000 Ft jutalmat kapott.

Könyvjutalomban részesültek: Bereznai Zita, Gecs Katalin, Kovács Katalin, Mészáros Edina, Ring Krisztina, Somogyi Anita.

(Valamennyi középfokú iskolás a budapesti Radnai Béla Közgazdasági Szakközépiskola, Gyorsíró és Gépíró Szakiskola tanulója.)

Herczegi Károly